

OSMANLI'DA BİR DARBE VE TAHLİLİ: GENÇ OSMAN ÖRNEĞİ*

Hasan YAŞAROĞLU**

ÖZET

Osmanlı padişahlarından III. Selim döneminde başlatılan Nizam-ı Cedid hareketi, batılılaşma yönünde atılmış önemli bir adımdır. Osmanlının son dönemlerinde bazı padişahlar benzer adımlar atmaya gayret etmişlerdir. III. Selim'in babası III. Mustafa zamanında dahi ıslahat hareketlerine girildiğine dair kayıtlar vardır. Daha geriye gittiğimizde karşımıza Lale Devri çıkmaktadır. Lale Devri, zevku sefanın ön planda olduğu bir dönem olmakla beraber, bu dönemde dahi batılılaşma/ yenileşme yönünde bazı adımlar atılmıştır. Yenileşme yönünde atılan adımların ilkinin ise Sultan II. Osman dönemi teşkil etmektedir. Mezkur dönemi sona erdiren ise bir ihtilal hareketi olmuştur. Gerek bu İlk Osmanlı yenilik hareketi ve gerekse onu sona erdiren ilk Osmanlı ihtilali, daha sonrakilere örnek olmaları bakımından önem arz etmektedirler. Osmanlı İmparatorluğunda bundan sonra ortaya çıkmış olan çoğu yenilik hareketi bu Genç Osman yenilik hareketi ile aynı kaderi paylaşmıştır.

Amcası I. Mustafa'nın hal edilmesi üzerine padişah olan Genç Osman, sert tavırları yüzünden kısa zamanda Yeniçeri ve Ulemanın nefretini üzerine çekmiştir. Bu nefret padişahın bizzat başkomutanlığı üstlenmesi ve hacca gitmeye karar vermesi üzerine zamanla artmış ve neticede isyana dönüşmüştür. Yeniçeri ve Sipahi Ocakları öncülüğünde başlatılmış olan ve bir sonraki gün ulemanın da katılımı ile güçlenen isyancılar, taleplerini bildirmek üzere Saray'ın kapısına dayanmışlardır. Genç Osman başlangıçta isyancıların taleplerini reddetmiş ancak bu tavrını fazla sürdürememiştir. Sonunda isyancılar Saray'a girmiş ve padişahın amcası I. Mustafa'yı bulunduğu hücreden çıkarıp sultan ilan etmişlerdir. Genç Osman ise Yedi Kule zindanlarına kapatılmış ve orada katledilmiştir. Genç Osman, bir ihtilal sonucu öldürülen ilk Osmanlı padişahıdır.

Anahtar Kelimeler: Genç Osman, Yenileşme, İslahat Hareketleri, Modernleşme, İhtilal.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Ünv. İlahiyat Fak, İslam Mezhepleri ABD, El-mek: hasan_6929@hotmail.com

A COUP IN OTTOMAN EMPIRE AND ITS ANALYSIS: GENÇ OSMAN EXAMPLE

ABSTRACT

The New Order (Nizam-ı Cedit) movements started in period of Selim The third (III. Selim) of Ottoman sultans, is an important step taken toward westernization. Some sultans in last period of Ottoman Empire have also strived to take similar steps. There are records of initiation for reform movements even during period of Mustafa The Third (III. Mustafa), father of Selim The Third (III. Selim). When we went back to more in time, The Lale Devri (The Tulip Period) emerges. The Tulip Period (Lale Devri) despite the term being at the forefront of pleasure and deligth, some steps have been taken at this time in the direction of the westernization/renewal. The period of Sultan Osman The Second (II Osman) forms the first steps taken toward renewal. Unfortunately, an uprising movement has ended the mentioned period above. Both this first Ottoman innovation movement and the first Ottoman insurrection that terminated the innovation are of importance in terms of being sample for the next ones. After these events, most of the reform movements, which emerged in the Ottoman Empire, have shared the same fate as Genç Osman reform movement.

Upon his uncle Mustafa The First (I. Mustafa) being jailed, Genç Osman (Young Othman) became the Ottoman Sultan, but Othman has soon attracted the wrath of Janissaries and the Ulema due to his tough attitude. This hatred increased in time when Sultan Othman personally assumed the supreme commander in chief of army and decided to go to Mecca for pilgimage and eventually turned into a rebellion. The coup that was started under the leadership of Janissary and Sipahi units, and the rebels, strengthened the next day with the participation of scholars, relied on the Palace's door to inform their demands. Genç Osman (Young Othman) initially rejected the demands of the rebels, but he but was unable to sustain his attitude over the time. The rebels, at the end, entered the Palace, and have taken the Sultan's uncle Mustafa The first (I. Mustafa) out of his seclusion and declared him as new Ottoman Sultan. Meantime, Genç Osman (Young Othman) was lock up into Yedikule Dungeons and killed there. Genç Osman is the first Ottoman sultan killed as a result of a revolution.

Key Words: Genç Osman, Innovation, Reform Movements, Modernization, Revolution.

GİRİŞ

Osmanlı devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan değişim ve yenileşme hareketleri ile ihtilal hareketleri genellikle at başı bir seyir takip etmiştir. Ne zaman bir değişim planı ortaya çıksa mutlaka bir ihtilal ile kesilmiş, ülkesinin geleceğini düşünerek adım atmaya çalışan padişahlar, bu uğurda tahtlarından, hatta canlarından olmuşlardır. Hiç şüphesiz Osmanlı devletinde değişim ve yenileşmenin zirvesini Sultan III. Selim teşkil etmektedir. Değişimi başlatan ise Sultan II. Osman, yani Genç Osman'dır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013*

Sultan II. Osman, teamüllerin hakim olduğu, gelenekçi bir toplumda değişim ve yenileşmeye teşebbüs etme cesareti gösteren ilk padişah'tır. Onun dönemi Osmanlı imparatorluğunun Batı karşısında güç kaybetmeye başladığı, oldukça sancılı bir dönemdir. İmparatorluğun bu zor günlerini en yoğun bir şekilde bizzat yaşayan Sultan II. Osman, bu dönemi atlatmanın yolunun değişimden geçtiğini kavramış ve bu amaçla cesur adımlar atmıştır. Atılan bu adımlar, Osmanlı tarihinde ilk defa¹ ortaya çıkan büyük bir ihtilal hareketi ile kesilmiş ve padişah tahtından indirilerek kapatıldığı Yedikule zindanlarında acımasızca katledilmiştir. Sultan İkinci Osman'ın hunharca katledilmesi, Osmanlı tarihinin en dramatik hadiselerinden biri olarak tarihin hafızasına kaydedilmiştir.²

Osmanlı müverrihleri genellikle bu hadiseden söz etmekten sarf-ı nazar etmişlerdir. Zira olay çok dramatiktir. Vahim ve tüyler ürperticidir. Tabii olarak hiçbir millet böyle bir hadise ile yad edilmek istemez. Dolayısı ile Osmanlı tarihçileri, insanları üzmemek için bu acıklı olaya eserlerinde teferruatlı bir şekilde yer vermemişlerdir.³ Dahası bazı tarihçiler Genç Osman olayının yeni nesillere aktarılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır. Genç Osman faciasını anlatan bir yazma nüshayı, Necip Asım Bey adlı müverrih, bu olayın tarihimiz için kara bir leke olduğunu beyan ederek, imha etmiştir.⁴ Bu yüzden söz konusu ihtilal ile ilgili bilgiler kaynaklarda yeterli düzeyde yer bulmamıştır.

Yaşar Yücel, Zafername neşrinde, İkinci Sultan Osman döneminin çağdaş kaynaklar açısından noksan bir dönem olduğunu, bugüne dek araştırmacıların, İkinci Osman devrini incelerken Peçevi, Katip Çelebi ve Nâimâ'yı tekrarlamaktan öteye gidemediklerini, ifade ederek, söz konusu dönemle ilgili çalışmaların yetersizliğine dikkat çekmiştir.⁵

Genç Osman dönemi ile ilgili bilgilere kaynak eserlerde yeterli düzeyde yer verilmediğine dair kayıtlara başka eserlerde de rastlanmaktadır. Konu tarihçiler arasında hayli tartışılmıştır. Fezleke müellifi Kâtip Çelebi, tarihçilerin bu tavrına itiraz etmiş, onların tarihî belgeler üzerinde böyle bir tasarrufa gitmelerini eleştirmiştir. Kâtip Çelebi'ye göre tarihin görevi, herhangi bir çıkarma veya ekleme yapmadan, olayları olduğu gibi aktarmaktır. Bu tutumuna uygun olarak da Kâtip Çelebi, Genç Osman hadisesini teferruatlı bir şekilde eserine almıştır. Bu bakımdan söz konusu eser kendisinden sonra gelen tarihçilere kaynaklık etmiştir.⁶ Dolayısı ile Kâtip Çelebi, mezkur dönemin olayları konusunda merkezî bir konum işgal etmektedir. Onun konu ile ilgili temel kaynağı ise Tûğî Solak Hüseyin Çelebi'nin vak'ay-ı merhûm ve mağfûr Sultan Osman Han, adlı risalesidir. Tûğî Solak Hüseyin Çelebi, Genç Osman vak'asının canlı şahididir ve vak'a ile ilgili olarak kaleme almış olduğu söz konusu yazma risale Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi bölümünde 1963/5 numarada yer almaktadır.

Solak Hüseyin, Genç Osman olayının meydana geldiği sırada Saray'da görevlidir. Dolayısı ile az önce de ifade edildiği gibi olayın görgü tanığıdır. Solak Hüseyin'in görgü tanığı olması tabii ki eserinin değerini artırmaktadır. Dolayısı ile risale hem otantik ve hem de dönemle ilgili teferruatlı malumat içermektedir. Risalenin önemi de buradan kaynaklanmaktadır.

¹ Bundan önceki tek ihtilal benzeri olay Yavuz Sultan Selim tarafından gerçekleştirilen yarım ihtilaldir.

² Tarih kitaplarına, haile-i Osmaniye diye geçen Genç Osman olayı çağdaş Tarihçi Yılmaz Öztuna, tarafından Osmanlı'nın kerbelası diye nitelendirmiştir. Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, Ötüken Yayınevi 1977, V, 18.

³ Zikri keyfiyeti mükeddir-i havâtir bu makûlede belağat-ı icazın lütfi zahirdir deyu bazı tevarih nüvisler tafsilden tehaşi eylediler. Katip Çelebi, **Fezleke**, Süleymaniye Atıf Efendi ktb., nr. 1914, İstanbul 1286, cilt, II, s. 9. Vak'a-i merkume bir mükeddir saded olmağla icaz üzre tahrir olundi. Münecimbaşı, Ahmed Dede, **Sahaifü'l-Ahbar**, İstanbul, 1285, cilt, III, s. 651.

⁴ Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, V, 187.

⁵ Yaşar Yücel, Zafername, **Belleten**, 170, Ankara 1979.

⁶ Nâimâ, **Tarihi**, cilt, II, s. 207.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Gerek Türkiye’de gerekse Türkiye dışındaki bazı kütüphanelerde çeşitli nüshaları olan Tûğî risalesinin üzerinde daha önce bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri Mithat Sertoğlu’na aittir. Sertoğlu, adının İbretnüma olduğunu belirttiği Tûğî risalesini 1947 yılında Belleten’de yayımlamıştır.⁷ Sertoğlu bu yayını hangi yazmaya dayanarak neşrettiğini belirtmemiştir. Ayrıca Sertoğlu: “Yaptığımız araştırmaya göre İstanbul kütüphanelerinde şimdiye kadar bu risalenin bir nüshasına rastlanmadığı gibi bu işlerle alakalı kimseler tarafından böyle bir eser görülüp tetkik olunmuş değildir.” diyerek adı geçen yazmanın İstanbul kütüphanelerinde herhangi bir nüshasının bulunmadığına dair bir beyanda bulunmuştur.

Risale üzerinde yapılan bir diğer çalışma Fahir İz’in çalışmasıdır. Fahir İz, Dresten, Viyana ve Konya kütüphanelerindeki üç nüsha üzerinde yapmış olduğu edisyon kritik neticesinde iyi bir metin ortaya koymuştur.⁸ Ayrıca DİA’da Hüseyin Tûğî maddesini kaleme alan yazar, Tûğî yazma nüshaları hakkında geniş bilgi vermiş ve yazmanın tenkitli metnini yayıma hazırladığını ifade etmiştir. Nezihî Aykut daha sonra bu mesaisini neticelendirmiş ve hem Türkiye’de ve hem de Avrupa’da bulunan yazmalar üzerinde yapmış olduğu çalışmasını Musibetname adıyla neşretmiştir.⁹ Ancak eser geniş bir mesai ürünü olmasının yanında çok yoğun ve de ebatlıdır. Bazı hususlar yoğunluk dolayısı ile seçilememektedir. Dolayısı ile Genç Osman vak’asını, bu yoğunluktan kurtarıp bir makale çerçevesinde biraz daha basite indirgemek suretiyle ortaya koymak, konunun anlaşılır kılınması bakımından uygun görünmüştür.

Bu makalede Tûğî yazma nüshalarının İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde bulunan nüshası esas alınmıştır. Öncelikle risale hakkında bir tanıtım yapılmış ve dönemle alakalı kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra da söz konusu yazma nüsha sadeleştirilmiştir. Ayrıca son tarafa yazmanın orijinali ve latinizesi ilave edilmiştir.

1. Yazma Risalenin Kısa Tanıtımı

Tûğî Hüseyin Çelebi’nin risalesinin bizim üzerinde çalıştığımız Veliyyüddin Efendi nüshasındaki adı: “Vak’a-i Merhûm ve Mağfûr Sultan Osman Hân Aleyhi’r-Rahmeti ve’l-Ğufrân”dır. Kaynaklarda ise bu olay Hâil-i Osmaniye yahut Vak’a-i Hâile-i Osmaniye şeklinde yer almaktadır.

Söz konusu yazma on bir varaklık bir monografidir. Dili oldukça sadedir. Halk dili ile yazılmıştır. Bunun yanında zaman zaman Arapça ve Farsça terkiplere de yer verilmiştir. Metinde az da olsa arkaik Türkçe kelimelere de rastlanmaktadır. Tuğî, ulema sınıfına dahil olmadığından ağdalı bir dil kullanmamıştır. Bu da eserin anlaşılabilir olmasını sağlamıştır. Yazar olayları rastgele değil bir kronoloji takip ederek, günü gününe aktarmaya çalışmıştır. Ağırlıklı olarak nesir şeklinde kaleme alınan metin zaman zaman nazım türleri ile de süslenmiştir. Bu türler ifadeyi zenginleştirmenin yanında konuyu daha da anlaşılır kılmıştır. Tuğî aynı zamanda şairdir. Dolayısı ile metinde kendi şiir ve gazellerine ve başka şairlerin aynı türden manzumlarına da yer vermiştir. Bu türler genellikle gazel, mersiye, medhiye ve müseddes şeklindedir. Tuğî’nin en çok başvurduğu manzum türlerden birisi de kelam-ı kibar kabilinde ders verici mahiyetteki beyitlerdir. Tuğî, eş anlamlı kelime kullanmaktan ve nesirde kafiye (seci) yapmaktan hoşlanmaktadır.

Tuğî Hüseyin Çelebi, söz konusu Genç Osman vakasını geniş bir şekilde anlatmak yerine bir özet vermeyi tercih etmiş, lafı fazla uzatmamıştır. Yazının sonlarına doğru, zamanın padişahına ve idaresine yönelik ortaya çıkmış olan Yeniçeri darbesi ile ilgili gayet gerçekçi bir tahlil yapmıştır.

⁷ Mithat Sertoğlu, Tûğî Tarihi, **Türk Tarih Kurumu Belleten**, Ankara 1947, XII43, s. 489-514.

⁸ Fahir İz, “XVII. Yüzyılda Halk Dili İle Yazılmış Bir Tarih Kitabı Hüseyin Tûğî, Vak’aa-i Sultan Osman Han”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** 1967, Ankara 1968, s. 119-164.

⁹ Hüseyin Tûğî, **Musibetnâme** (Tahlil-Metin ve İndeks), haz: Şevki Nezihî Aykut, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara 2010.

Tûğî, her ne olursa olsun padişahlar hakkında çok saygılı ifadeler kullanarak onları övmüş ve aynı zamanda onlara karşı saygısız bir dil kullanan isyancıları yermiştir. Ancak zaman zaman da gerek padişahları ve gerekse diğer devlet adamlarını tenkit etmekten sarfi nazar etmemiştir.

2. Risale Konusu: Genç Osman Dönemi

Risale, Sultan II. Osman'a karşı yapılan Osmanlı tarihindeki ilk ihtilal konu alır. İhtilal duraklama döneminde ortaya çıkmıştır. Gerçi daha önce Yavuz Sultan Selim benzer bir girişimle babası Sultan Beyazıt-ı Veli'yi tahtından indirerek yerine geçmişti, ancak bu tam bir ihtilal sayılmamaktadır. Zira Sultan Beyazıt zaten tahtan inmeye karar vermişti. Sadece yerine Selim'in değil de diğer oğlu Ahmet'in geçmesini istiyordu. Yeniçerinin kışlasından çıkması padişahın arzusunu engellemiş, Padişahın desteklediği Ahmet değil de yeniçerinin desteklediği Selim tahta çıkmıştır. Bu yüzden Yavuz ihtilalı tam bir ihtilal sayılmamaktadır. Bundan dolayı Genç Osman'a karşı başlatılan yeniçeri ayaklanması ilk Osmanlı ihtilalı olarak adlandırılmıştır.

Dönemin padişahı, bazı tarihçilere göre ilk inkılapçı padişahtır. Örneğin Öztuna, Osmanlı yenileşme hareketlerini Genç Osman ile başlatan tarihçilerdendir. Ona göre, Genç Osman, Türkiye'nin yenileşme tarihindeki ilk ciddi hamlenin sahibidir. İkinci Osman'ın ortaya attığı fikirler, Türkiye'nin yenileşme, hatta inkılap tarihinin ilk safhasını teşkil etmektedir. Zira Genç Osman ta o devirlerde Yeniçeri Ordusu'nu kaldırıp yerine modern bir ordu kurmayı düşünmüştür.¹⁰

Genç Osman'ın tahta çıktığı dönem olan XVII. yüzyıl başları, duraklama dönemi sancılarının tam manasıyla yaşandığı ve bu sancılardan kurtulmanın çarelerinin arandığı bir dönemdir. Bizzat padişahın öncülüğünde, bu hengameden çıkışın yolu aranmış ve bu yolun değişim/dönüşüm, yenileşme (teceddüt) olduğu resmen tayin ve tespit edilmiştir. Bunun üzerine, değişim ve yenileşmeye dönük adımlar atılması yönünde bir irade belirmiştir. Zira bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu eski ihtişamını kaybetmiş, fetih hareketleri durmuştur. Şayet bir yenileşme hareketi gerçekleştirilebilirse Osmanlı tekrar eski ihtişamına kavuşabilecektir. Bunun için köhnemiş yapının değiştirilmesi ve yozlaşmış kurumların ıslah edilmesi gerekmektedir. Topyekun bir değişim ve dönüşüm hamlesinin başlatılması dönemin padişahı ve bazı devlet adamlarına göre kaçınılmazdır. Kurtuluş reçetesi burada yatmaktadır.

Sultan Genç Osman bu değişim ve dönüşümü gerçekleştirmeye teşebbüs etmesi bakımından önem arz etmektedir. Genç padişahın ülkesi için güzel planları ve hedefleri vardır. Batı karşısında geri kalmış olma acı gerçeğinin bir an önce üstesinden gelmek istemektedir. Bütün planlarını buna göre tasarlamıştır. Mamafih bu büyük hedefi gerçekleştirecek donanım ve tecrübeye sahip değildir. Padişah çok genç, tecrübesiz ve acelecidir. Aceleciliği ve toyluğu sebebiyle büyük hatalar yapmıştır. Bu yüzden değişim ve dönüşümü kendi geleceklere için ciddi bir tehdit olarak gören bazı çevreler ve kurumlar padişahın yanlışlarından nemalanmayı iyi bilmişlerdir. Padişah hata yaptıkça bu çevreler güçlenmişlerdir.

Genç Osman öteden beri Osmanlı için bir ideal olan Avrupa hakimiyeti fikrini benimsemiş ve bunu sahiplenmiştir. Bunun için elden gelen her şeyi yapmaya hazırdır. Nihat Sami Banarlı'nın da belirttiği gibi, Kanuni'den sonra ilk defa sefere katılan Sultan İkinci Osman'ın hedefi Avrupa'da Osmanlı hâkimiyetidir. Söz konusu fikir ve ideal Kanuni'den sonra Sultan İkinci Osman zamanında tazelenmiştir. Sultan İkinci Osman, Lehistan seferinde çok bozuk gördüğü Yeniçeri Ordusu'nu ıslah etmek ve daha bir takım yenilikler yapmak suretiyle, tekrar Avrupa'da üstün kuvvet olmak şeklindeki arzusunu, atak fakat tecrübesiz bir hükümdar olması sebebiyle en feci bir şekilde hayatıyla ödemiştir.¹¹

¹⁰ Öztuna, *age*, V, 152.

¹¹Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, cilt, 2, s. 644.

Avrupa hakimiyeti ideallerini gerçekleştirmek amacıyla bizzat ordusunun başında fethe çıkan genç padişah daha ilk seferde derin bir sükut-u hayale uğramıştır. Yeniçeri Ocağı yozlaşmış, manevra kabiliyetini kaybetmiştir. Dahası siyasete ve ticarete bulaşmıştır. Askeri talimi kabul etmemektedir. Asker, askerlik sanatından uzaklaşmıştır. Böyle olmakla beraber, Yeniçeri Ocağı'na yönelik alınması muhtemel tedbirler Ocak tarafından çok sert bir şekilde yüz geri edilmektedir. Bu psikolojik atmosfer Ocağın ıslahını neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Tüm bu acı gerçekler yanında, bir taraftan da genç padişah Avrupa hakimiyeti idealini yeniden başlatma kararını uygulamaya koymuş, bizzat ordusunun başında sefere çıkmış ve sefer sırasında köhnemiş yapıyı bizzat yerinde teşhis etme imkanına kavuşmuştur. Genç padişah açısından, hayallerini gerçekleştirecek, savaş sanatını bilen disiplinli orduyu oluşturmak artık mutlak ihtiyaçtır.

Sonuç olarak askerin talimi kabul etmemesi ve ıslah yönünde atılacak hiçbir adıma yanaşmaması ister istemez yeni bir ordu kurma düşüncesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ihtiyaç yüksek kademelerde konuşulmaya başlanmış, halk arasında ise bu durum daha çok bir söylentiye dönüşmüş ve söz konusu söylenti askeri endişeye sevk etmiştir. Padişahın hacca gitmeye karar vermesi ve bunu ilan etmesi, söylentinin fiiliyata aktarılması şeklinde yorumlanmıştır. Bu kararı protesto etmek isteyen Yeniçeri ve Sipahi Ocakları halktan da destek alarak At Meydanı'na yürümüşlerdir.

Tarihçilerin belirttiğine göre, başlangıçta sağlam tedbirler almak suretiyle önüne geçilmesi muhtemel ihtilal, önlenememiştir. Başlangıçta üst düzey askerler için içinde yoktur. Padişah ise asla ileri gelir devlet adamları ve ulemanın nasihatlerine kulak asmamış, karşısındaki gücü küçümsemiştir. Bu yüzden işler giderek daha da çıkmaza girmiştir. Komuta kademesinin hareketi dâhil olmaması padişahı yanılgıya sürüklemiştir. O, son ana kadar başsız askerin dağılacığını düşünmüştür. Tecrübe sahibi devlet adamları ve ulemanın önde gelenleri ise daha başlangıçta asker tarafından istenen devlet adamlarının feda edilmesinin, yani ehven-i şerrin tercih edilmesinin, daha doğru ve isabetli olacağını padişaha hatırlatmışlar, fakat padişah bunu kabul etmemiştir. Dirayetli Şeyhülislam Es'ad Efendi ve zamanın ünlü şeyhi Aziz Mahmud Hüdayi gerekli ikazları çekinmeden ortaya koymuşlardır. Şeyhülislam, padişahın hacca gitmekten vazgeçmesi yönünde fetva çıkartmış, Aziz Mahmud Hüdayi ise bu minval üzere mektup yazarak padişaha tavsiyelerde bulunmuştur. Fakat o, asla bu tavsiyelere kulak asmamış, hususi hocası Ömer Efendi ve Darüsaade Ağası Süleyman'ın sözlerinden başka hiç kimsenin sözünü dikkate almamıştır.

Genç Osman karakter olarak geleneğe fazla önem vermeyen bir yapıya sahiptir. Osmanlı padişahları öteden beri devlet yönetiminde doğuracağı mahsurlar nedeniyle hür kadınlar yerine cariyeler ile evlene gelmişlerdir. Genç Osman, bu teamülü değiştirmiş, cariyeler ile evlilik yapmayı kabul etmemiştir. Bütün karşı çıkmalara rağmen, İstanbul'un tanınmış ailelerinin hür kızları ile evlenmiştir. Genç Osman'ın bu tavrı o dönemin anlayışına göre bir eksiklik olarak algılanmış, fazilet nakisa olarak görülmüştür.¹² Aynı şekilde, hacca gitmeye karar vermesi de onun teamüle aykırı karakter yapısının örneklerindedir.

Genç Osman gösteriş ve debdebeye de asla iltifat etmemiştir. Halbuki Osmanlı'da gösteriş, debdebe ve alayış bir teamüldür. Genç padişah ise ne pahasına olursa olsun bunlardan uzak durmuştur. Resmi devlet törenlerine bile alelade kıyafetlerle katılmış, tüm uyarılara rağmen alışkanlıklarından asla vazgeçmemiştir. Genç padişahın, imparatorluğu eski ihtişamına kavuşturmaktan başka bir hedefi ve düşüncesi yoktur.

¹² Reşad Ekrem Koçu, **Osmanlı Padişahları**, Doğan Kitap, İstanbul 2004, s. 245.

Genç Osman'ın fazilet olarak algılanabilecek tercih ve alışkanlıklarının yanında nakisa olarak değerlendirilebilecek hususiyetleri de vardır. Bunların başında da gaddarlığı gelmektedir. O, adi suçları cezalandırmada çok ileri gitmiştir. Tebdili kıyafetle çıkmış olduğu gece yarısı denetim ve teftişlerinde meyhanelerde yakaladığı yeniçeri erlerini yargısız bir şekilde acımasızca infaz etmiştir. Bu yargısız infazlar büyük rahatsızlıklara yol açmıştır. Halbuki (kanun-i kadim gereği) bu şekilde suç işleyenleri yargılanmak üzere kendi birimleri olan Ağakapısı'na havale etmesi gerekmektedir. O ise asla bu kurala uymamış, suçluları bizzat kendisi cezalandırmıştır.

Genç Osman'a karşı yapılan Yeniçeri İhtilalı, bir çok bakımdan ilk ve de üzücü olaylara sahne olmuştur. Saltanat makamında bir padişah varken aynı makama başka bir padişah oturtulmuştur. İhtilal esnasında, şimdiye kadar görülmedik bir tarzda, padişah hazretlerine ağır hakaretler yapılmıştır. Osmanlı padişahları içerisinde hiçbir padişah bu derece ağır muameleye maruz kalmamış, bu kadar aşağılanmamıştır. Hiçbir padişahın onuruyla böyle oynanmamıştır.

Netice itibariyle Osmanlı tarihinde ilk defa yücelik duvarında ihtilal eliyle bir gedik açılmış,¹³ kötü bir gelenek ve kötü bir teamül başlatılmıştır. Her zaman girilebilecek makul ve yararlı yenilik ve islahat hareketleri bu şekil bir ihtilal ile engellenmiştir. Dolayısı ile Genç Osman'a karşı gerçekleştirilen ihtilal hareketi orada kalmamış, gelecek dönemlere de sirayet etmiştir. Konuyla ilgili Nihat Sami Banarlı'nın şu teşhisi çok yerinde ve anlamlıdır: "Eğer hadise Genç Osman'ın zaman ve hayatı çerçevesinde kalıp sirayet etmeseydi o derece vahim neticeler doğurmayacaktı. Fakat bu bir başlangıç oldu. Bundan sonra ve bilhassa gelecek asırlarda memlekette Avrupalı yenilik ve islahat yapmak isteyen bütün büyük hükümdarlar ve vezirler bu yenilik hareketleri uğruna ya tahtlarını yahut başlarını vermişlerdir."¹⁴

İhtilalın ardından Osmanlı İmparatorluğu tam bir kargaşa ve kaos ortamına sürüklenmiştir. Sık sık padişah değişmesi ve her padişah değişiminde teamül gereği askere yüklü miktarda cülus bahşisi ödenmesi hazineyi iflasın eşiğine getirmiştir.¹⁵ Koca imparatorluk cülus bahşisi ödeyemeyecek duruma düşmüştür. İş, enderun hazinesindeki altın ve gümüş kapların darphanede eritilerek para kesilmesine kadar gitmiştir. Ancak bu şekilde askere cülus bahşisi dağıtılabilmektedir.

Tûğî Hüseyin Çelebi risalesinin sonunda, ülkeyi ihtilal ortamına sürükleyen sebepleri maddeler hâlinde şöyle sıralamaktadır:

a. Sipahi, Yeniçeri ve diğer askeri ocaklar padişaha güvenmişlerdi. Zira bir suç üzerine mesela meyhanelerde yakalandıklarında tutuklanırlar, 400-500 sopa ile cezalandırılırlar, taş gemilerine konulurlardı. Eskiden olduğu gibi yargılanmak üzere kendi birimlerine havale edilmezlerdi.

b. Ulema sınıfı da rencide olmuştu. Zira padişah hocası Ömer Efendi kendi halinde bir vaiz iken, hususi hocalığa terfi edince, şeyhülislamın bile üstüne çıkarılmış, ulema sınıfının atama, tayin ve terfi işleri ona havale edilmiştir. Yetki gaspı ve de yetki aşımı söz konusudur. Hem padişah ve hem de Hoca Efendi yetkilerini aşmışlardır.

c. Padişahın bazı uygulamaları, özellikle küçük kardeşi şehzade Mehmet'i boğdurması, maşeri vicdanı derinden yaralamıştır. Halbuki epey zamandır bu cinayetler unutulmuştu. Genç Osman, bu acımasız töreyi yeniden hortlatmıştır.

Netice itibariyle gücünü kendi idealinden alan Osmanlı'nın bu ilk yenilik hareketi başarısız olmuştur. Hareket başarısız olunca, onun ardından gelen Osmanlı yenileşme hareketleri Batıyı örnek almaya başlamışlardır. Genç Osman yenilik teşebbüsünün temel dinamikleri arasında Batıyı

¹³ Bostan-zade Yahya Efendi, **Vak'a-i Sultan Osman Han**, Süleymaniye Halet Efendi Ktb., nr. 611, s. 198.

¹⁴ Banarlı, **age**, cilt, 2, s. 644.

¹⁵ O dönem itibariyle Bir cülus bahşisi miktarı yaklaşık 3 milyon altın tutmaktadır.

örnek almak söz konusu değildir. Bu teşebbüs bir manda eskiye öykünmedir. Eskiye dönüş özlemidir. Bu dahi çözüm olamamıştır. Aynı şekilde körü körüne batı taklidinin de çözüm olmadığı yıllar yılı yaşanan tecrübeler neticesinde ortaya çıkacaktır. Fakat Genç Osman yenileşme teşebbüsünün Batıyı örnek almadan kendi gücüne dayanarak ortaya çıkmış olmasının da altını çizmek gerekmektedir.

Osmanlıdan Cumhuriyete toplumun yenileşmesi ve kalkınması, aydınlanma, reform ve Rönesans gibi kısmen Batılı olan kavramların doğuya yansımaları sancılı olmuştur. Aslında bu sihirli kelimelerin içindeki iksirin ne olduğu tam da anlaşılammıştır. Her ne olursa olsun gerek Osmanlının yükselişi ve gerekse daha önceki Endülüs Emevileri ile batıya yol gösteren İslam medeniyeti, imparatorluğun duraklama dönemine girmesi ile tıkanmış ve üstünlüğü batıya kaptırmıştır. Üstünlüğü yeniden ele geçirme teşebbüsleri bir türlü sonuçlandırılmamıştır.

3. Risale Metninin Günümüz Diline Aktarımı

Merhum Sultan Osman Han Vak'ası

Bu trajik olay Hicri 1031'de İstanbul'da meydana geldi. (Miladi 1622). Adı geçen yılın Recep ayının 7'sinde, Çarşamba günü sipahi, yeniçeri ve muhtelif zümrelerden bir kısım halk, Süleymaniye Camii yanında toplandılar. Zor kullanarak dükkânları kapattırdılar. Daha sonra Aksaray'daki Odalar Kışlası meydanında yığınak yapıp topluca Yeni Cami'ye, (Sultan Ahmet Camii'ne) yürüdüler. Uzun uzun sloganlar attılar:

“Padişahımızı, Kabe'ye gitmek adı altında Anadolu'ya geçirmeyi telkin edenleri isteriz... Padişahı Anadolu'ya gitmekten feragat ettirmek isteriz...”

Bu şekilde ayaklanan insanlar sur kapılarını kapatıp, Ahırkapı'dan, Üsküdar'a geçmek üzere olan padişahın tuğ ve otağına engel oldular.

Şikâyetlerini sürdürdüler:

“Darüssaâde Ağası Süleyman, sürekli padişah nezdinde Yeniçeri'yi aşağıladı. Padişahı yeni ordu kurma sevdasına düşürdü. Sadrazam Dilaver Paşa ve padişah hocası Ömer Efendi de bu hususta ona muvafakat ettiler. Bostancıbaşı Bebr Mehmet Ağa ise padişahı tebdil gezdirerek, meyhaneleri basıp birçok yeniçeri ve sipahiyi tutuklattı. Bir kısmına sopa cezası tatbik ettirdi, bir kısmını ise taş gemilerinde kürek cezasına çarptırdı.”

Yakın zamanlarda yaşanan olaylar asker tayfasını fena hâlde rahatsız etmişti. Sadrazam Dilaver Paşa ve padişah hocası Ömer Efendi, Süleyman Ağa'nın planları doğrultusunda padişahı, Anadolu'ya gitme konusunda ikna ettiler. Sekban ve cümdi yazarak yeni bir ordu kurma fikrini karara bağladılar. Daha doğrusu durumun böyle olduğu söylentisi yayıldı. Hatta Saray görevlilerinden Eski Yusuf adında bir kişinin zahire toplamak için Arap memleketlerine gönderildiği haberi kamuya mal oldu. Bunun zahire işi olduğuna kimse inanmadı. Herkes zahirenin bahane olduğuna, gerçekte bu işin sekban ve cümdi yazmak için yapıldığına inanıyordu.

Netice itibariyle bütün bu gelişmeler büyük bir isyanın patlak vermesine sebep oldu. Eski Odalar Kışlası'ndan hareket eden askerler, önce çarşıya yürüyerek dükkânları kapattırdılar, oradan Yeni Odalar Kışlası'nın ortasındaki Etmeydanı'na, katılımın iyice artmasını sağladıktan sonra da Atmeydanı'na yürüyüp sloganlarla isteklerini padişaha iletmeye çalıştılar.

Meydanda büyük bir kalabalık toplandı. İlk başta içlerindeki yaşlı ve tecrübeli yeniçerilerin tavsiyesi ile ‘Davamızı şeriat kuralları çerçevesinde halledelim.’ diye Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye gidip fetva istediler: “İslam Padişahını kandırıp, hazinenin israf edilmesine sebep olan, padişahın hacca gitmesi lazım değil iken, böyle bir fitneye sebep olanlara şeran ne lazım gelir?” diye sordular.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Şeyhülislam Es'ad Efendi bu soruya şöyle bir cevap verdi: "Uyuyan fitneyi uyandıranlara katil lazım gelir."

Yazılı fetvayı alıp meydan yerine geldiler. Fetvayı meydandaki isyancılarla paylaştılar. Her ne kadar fetva açık bir ifade ile kaleme alınmamış da olsa, onlar bu kapalılığı kendi lehlerinde bir gerçeklik olarak netleştirdiler. Muğlak fetvayı açık delil gibi yorumladılar. Dolayısı ile isyancılar bu fetva ile ellerini fevkalade kuvvetlendirmiş oldular.

Meydan yerine döndükten sonra sadrazamın evine gittiler ki sadrazam gidip bu toplantıdan padişahı haberdar eylesin de Süleyman Ağa'nın katline ferman alsın ve padişahı hacca gitmekten vazgeçirsin. Ne var ki kalabalığın sadrazamın evine doğru pürtelaş ilerlemesi sadrazamın hizmetçilerini ve korumalarını heyecanlandırdı. Korumalar derhal ileri atılıp üzerlerine gelen kalabalığı ok atışına tutular. Birkaç kişiyi yaraladılar. Pek tabii ki isyancılar böyle bir müdahale beklemiyorlardı. Ellerinde silah da yoktu. Ani bir manevra ile dönüp Sipahi Çarşısı'na doğru sel gibi aktılar. Maksudları silahlanmaktı. Bu hengamede para söz konusu olamayacağına göre çarşı yağmalanacaktı. Çarşı esnafı bin bir rica ve temenni ile çarşılarını yağmadan kurtardılar. Bu sırada akşam yakın olduğundan isyancılar ağır yeminler ederek ahitleştikten sonra dağılıp evlerine gittiler.

Aslında bu isyandan evvel Es'ad Efendi ve sadrazam, padişahı Kâbe'ye gitmekten vazgeçirmişlerdi. İşi bozan padişahın gördüğü bir rüya oldu. Rüyaya göre padişah, bir gün tahtında oturmuş Kur'an-ı Kerim okuyordu. Aniden Peygamber Efendimiz zuhur edip geldi. Padişahın elinden Mushaf'ı alıp onu tahtından indirdi. Padişah, Peygamber Efendimizin ayağına yüz sürmek istedi fakat başaramadı, nasip olmadı.

Ertesi gün padişah görmüş olduğu bu rüyanın tabirini yaptırmak niyetiyle hocasını Saraya davet etti. Hoca Ömer Efendi ise tabir sadedinde şöyle bir izahatta bulundu: "Padişahım evvela hacca gitmeye karar vermişsiniz. Sonra bundan vazgeçtiniz. Bu yüzden böyle bir rüya gördünüz. Peygamberin mübarek ayağına yüz sürmek mümkün olmadıysa hacca gider Ravza-i Mutahharasına yüz sürersiniz..."

Padişah bu tabirden ziyadesiyle memnun kaldı ve hacca gitmeye kesin karar verdi. Ardından bir de Saray imamının tavsiyesi üzerine rüyasını tafsilatlı bir şekilde yazarak Üsküdar'a, Aziz Mahmut Hüdayi hazretlerine gönderdi. Ondan da rüyayı tabir etmesini istedi. Şeyh hazretlerinin tabiri ise şu minval üzereydi: "Padişahım! Bu vak'a ziyade korkutucu ve tehlikeli görünüyor. Allah bilir bu vâkıa-i hâilenin (trajik olayın) vukuu tez vakitte görülür. Tövbe ve istiğfar üzere bulunun, umulur ki belalar def ola..."

Bu arada şeyhülislam, padişaha fetva gönderip dedi ki:

"Padişaha hac farz değildir. Padişahın görevi adalet üzere halkın ihtiyaçlarını görmektir."

Meşayih, ulema ve sadrazam dahi şeyhülislam'a destek verdiler. Ancak padişahı kararından vazgeçirmek mümkün olmadı.

Öte yandan, isyancıların, sadrazamın evini basarak yağmaladıkları haberi padişaha ulaşınca ileri gelen ulemayı saraya davet ederek, kulun (askerin) muradı nedir? diye sordu. Ulema bil-ittifak dediler ki: "Saadetli padişahın Kâbe'ye gitmesini istemiyorlar ve Dârüssaâde Ağası ile Hoca Efendi'nin İstanbul'dan sürülmesini talep ediyorlar."

Buna karşılık padişah şöyle bir mukabelede bulundu: "Tamam Kabe'ye gitmekten vazgeçtim. Yalnız istedikleri adamları sürgün etmem. Hatta görevlerinden bile almam."

Bu gibi durumlarda padişahlar genellikle asilerin isteklerine boyun eğdikleri halde Sultan Osman bunu yapmadı. Adamlarını vermemekte direndi ve ulemayı, kulun taleplerini öğrenmek üzere Atmeydanı'na gönderdi. Ulema, asilerden isyanın sebebini sordular. Cevap olarak asiler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

dediler ki: “Başta Sadrazam, Dârüssaâde Ağası ve Padişah Hocası olmak üzere 6 kişinin katlini isteriz.”

İsyancılar her adımda güç kazanıyorlardı. Başlangıçta iki kişinin katlini istemişken şimdi sayıyı altıya çıkardılar. Ulema heyeti Saraya giderek isyancıların taleplerini padişaha iletiler. Fakat padişah bu talebi kabul etmedi. Ulema, işin daha kötüye varacağını bildiğinden ısrar etti. Zira asiler avantajlı konumda idiler ve giderek isteklerini artırıyorlardı: “Asker niyeti bozmuş, eskiden beri bu hep böyle olmuştur. Ecdad-ı ızamınız zamanında da ekseriya böyle olagelmıştır. Asker ittifak ettiği zaman istediğini alır. İş daha da kötüye gidebilir.” dediler.

Ulemanın ısrarı padişahı kızdırdı. Padişah sert bir şekilde heyeti susturdu. Asilerin isteklerine cesurca direndi: “Siz sesinizi çıkarmayın. Onların icabına bakılacaktır. Onlar başsız askerdir, tez dağılırlar.”

Öte yandan isyancılar uzun zamandır meydanda bekliyorlardı. Bir türlü Saray’dan haber gelmiyordu. Yavaş yavaş hareketlenmeler başladı. Saray’dan bir haber gelmeyince isteklerinin kabul edilmediğine hükmederek Saray’a doğru yürümeye başladılar. Saray kapıları açık bırakıldığından hiçbir zorlukla karşılaşmadan içeri girdiler. Uzun müddet Saray içerisinde bağrıştılar: "Padişahımızdan altı kişinin katlini istedik, cevap gelmedi. Allah için davamız ve elimizde fetvamız vardır."

Bağrışmalar esnasında kalabalık arasından: Sultan Mustafa'yı isteriz! diye bir ses yükseldi. Ses kalabalık arasında dalga dalga yayıldı. Dalga dalga yankılandı. Sadece yankılanmakla kalmadı aynı zamanda kalabalığın hedefini de tayin etti. Asiler bir önceki padişah Sultan Mustafa'yı aramaya başladılar. Yerini tespit etmek kolay olmadı. Uzun uğraşlar ve tehditlerden sonra Sultan Mustafa'nın mahpus bulunduğu kafes odaya ulaştılar. Ancak odanın kapısı iç hareme açıldığından kapıya ulaşmak mümkün değildi. Odanın damına yöneldiler. Kubbe dam kurşunla kaplıydı. Ne olursa olsun gözü dönmüş guruh engel tanımıyordu. Kubbenin kurşunlarını keserek içeriye ip saldı. Bu şekilde Sultanı ve yanındaki iki cariyeyi çekip yukarıya çıkardılar. Eski Saray'a götürmek üzere ata bindirdiler. Ancak Sultan Mustafa uzun zaman hapis yattığından gücünü ve kuvvetini kaybetmişti. At üzerinde durmaya mecali yoktu. Bu yüzden Eski Saray'a gitmekten vazgeçerek hemen oracıkta biat merasimi yapmaya karar verdiler.

Beri taraftan Genç Osman, Sultan Mustafa'nın mahpesden kurtarıldığı haberini alınca kan beynine sıçradı. Ne yapacağını bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra sadrazamın bulunması talimatını verdi. Sadrazam bu hengâmede Üsküdar'a kaçmış, Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'ye sığınmıştı. Sadrazam derhal getirildi ve Dârüssaâde Ağası Süleyman ile birlikte kalabalığın önüne atıldı. Kalabalık guruh saldırıya geçti ve iki devlet adamını saniyede paramparça etti.

İş tamamen çığırından çıkmış, dönüşü olmayan yola girilmişti artık. Sultan Mustafa'nın ikinci kez tahta çıkarılması kararından dönülmesi imkânsızdı. Buna rağmen ulema efendiler bir kez daha devreye girdiler: "Padişahınız Sultan Osman size selam eyledi. İstedikleri insanları verdim. Başka kimi istiyorlarsa vereyim, yeter ki Sultan Mustafa'yı bırakın. Biz dahi bu hususta kefil olalım."

Ancak istekleri kabul edilmedi: “İş işten geçti artık. Bu söz önceden gerekliydi.”

İsyancılar ulemanın talebini reddettikleri gibi yeni padişaha biat etmeleri için ulemaya emri vaki yaptılar. Ulema zor durumda kaldı. Saltanat makamında bir padişah varken başka birisine biat etmenin caiz olmadığını ileri sürerek direnmeye çalışılırsa da, kınından sıyrılmış kılıçların tehdidi altında emre boyun eğdiler. Manzara öylesine tüyler ürpertici idi ki, ulemadan Kaf-zâde Fâyizî Efendi kalp sektesinden oracıkta ruhunu teslim etti.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Bu arada isyancılar arasında, 'Sultan Osman, Sultan Mustafa'yı katlettirecek' diye bir haber şayi oldu. Bunun üzerine tedbir olarak Sultan Mustafa'yı Aksaray kışlasındaki Orta Cami'ye götürdüler. Sultan Mustafa camiye girerken elini açıp dua etti: "Ey padişahlar Padişahı! Ricam budur ki bana zulmeden Sultan Osman'ı burada göreyim."

Sultan Mustafa'nın Orta Cami'ye götürülmesi üzerine Genç Osman, meseleyi yeni sadrazam Hüseyin Paşa ve Bostancıbaşı ile müzakere etti. Sadrazam ve Bostancıbaşı dediler ki: "Sultan Mustafa, Aksaray'a, odalar kışlasına gitti. Biz de Ağa Kapısına gidelim."

Genç Osman bunu uygun bulmadı. Onun başka bir düşüncesi vardı: "Ağa Kapısına gitmemiz uygun olmaz. Anadolu'ya geçelim, taht-ı kadim Bursa'ya gidelim. Kul (asker) yazalım, yığınak yapalım. Görelim Mevla neyler, bakalım zaman içinde neler zuhur eder."

Ancak Sadrazam ve Bostancıbaşı buna cesaret edemediler. Düşüncelerinde ısrar ettiler. Neticede yanlarına on kese altın alarak gece yarısı gizlice Ağakapısı'na gittiler ve Yeniçeriağası ile görüştüler. Ne yapılması gerektiğini beraberce müzakere ettiler ve paranın gücünden istifade ile Yeniçeriyi yumuşatarak asker arasına ayrılık sokma kararına vardılar. Alınan kararı uygulamakla görevlendirilen Yeniçeriağası gidip odabaşılar ile görüşerek onlara yapılacak ihsanlardan bahsetti. Odabaşılar da bunu bizzat kendisinin erata anlatmasının daha doğru olacağını söylediler. Bunun üzerine Ağa, Orta Cami'ye gitti. Merdivenlere çıkarak erata hitap etti: "Ey Ağalar ve yoldaşlar! Padişahınız mübarek olsun. Ancak Sultan Osman da ocağımıza sığındı, Kapı'y'a, bize geldi. Ellişer flori verilecek ve çukalarınız mor skarletten yenilenecek. Sipahi ağalara dahi inam, ihsan..."

Ağanın sözünü bitirmesine dahi fırsat vermediler. Eteğinden çekip aşağıya indirdiler ve tıpkı sadrazam ve dârüssaâdeağasına yaptıkları gibi onu da öldürdüler. Cesedini yerlerde sürüklediler.

Maktül Ağa yarım kalan konuşmasında Sultan Osman'ın, Ağakapısı'na sığındığını dile getirmişti. Haberi duyan isyancıların gözleri fal taşı gibi açıldı. Ok gibi fırladılar yerlerinden. Hızla Sultanın bulunduğu yere, Süleymaniye'ye yöneldiler. Uzun aramalardan sonra padişahı buldular. Bir beygire bindirdiler ve Orta Cami'ye götürdüler. Yolda türlü hakaretler yaptılar. Bir padişaha söylenmeyecek yakışsız, ağır sözler söylediler. İşi ayağa düşürdüler: "Canım Osman Çelebi! Meyhane basıp sipahi ve yeniçeriyi taş gemisine mahkûm etmek iyi miydi? Ecdad-ı izamın sekban ile mi vilayetleri fetheyledi? Sekban değil miydi, pederin Sultan Ahmed zamanında Anadolu'yu yakıp yıkan? Kalenderoğlu ve Canbolad sekban cemiyetinin desteği ile isyan etmedi mi?"

Genç Osman'ın Orta Cami'ye getirilmesi ile iki padişah bir mekanda birleşmiş oldu. Dışarıdaki kalabalık, 'Padişahımız çıksın görelim.' diye tezahurat yapıyordu. Bunun üzerine Sultan Mustafa kalabalığı selamladı. Gülbang-ı Muhammedi¹⁶ getirdiler. Sultan Osman gülbangi duyunca, 'Açın pencereyi, kullarıma hitap etmek istiyorum.' dedi. Pencere açılınca Sultan Osman acıklı bir hitapta bulundu: "Benim ağalarım, sipahi ve yeniçeri babalarım, tecrübesizlik yüzünden münafık sözüne uydum ve size karşı küstahlık ettim. Bana bu şekilde muamele etmektense keşke öldürseydiniz. Beni istemiyor musunuz?"

Bu içtenlikli konuşma kalabalığın üzerinde zerre tesir uyandırmadı. İntikam hırsı duyguları köreltmmişti. Duygusuzca tepki verdiler ve 'Seni istemiyoruz.' dediler. Genç Osman bütün umudunu yitirdi. İstenmediğini anladı ve bir kenara çekildi. 'Bari beni Sultan Mustafa'nın mahbesine koyun, öldürmeyin.' diyordu.

¹⁶ Gülbang: Kelime anlamı itibarıyla coşkulu bir şekilde topluca yüksek sesle bağırarak, haykırmak demektir. Yeniçeri Ocağında gülbang okunması yaygın bir adetti. Çok uzun gülbang metinleri bulunduğu gibi birkaç cümleden ibaret olanlar da vardır; *Allah Allah İllallah, Allah Allah Eyvallah, Bismi Şah Allah Allah.*

Artık sıra Sultan Mustafa'nın, Saraya götürülmesine gelmişti. Ata binmekten dahi aciz yeni padişahı bir pazar arabasına oturtarak Saraya götürdüler ve yarım kalan biat merasimini tamamladılar. Daha sonra bizzat Sadrazam Kara Davut Paşa ve adamları Sultan Osman'ı Orta Cami'den aldılar, onu da bir Pazar arabasına bindirip askerlerin eza cefası arasında Yedikule'ye götürüp hapsedtiler. Kara Davud Paşa, beraberindeki askerlerin dağılmasını temin ettikten sonra, başta kethüdası Ömer, cebecibaşı ve subaşıkethüdası Kilindir Uğrusu olmak üzere yakın adamları ile akşamdan sonra Sultan II. Osman'ı zindanda katlettiler ve işledikleri cinayeti ispat etmek için bir kulağını kesip valide sultana gönderdiler.

Bu konuda çok acıklı bir gazel söylenmiştir:

Bir Şah-ı alîşan iken
Şah-ı cihana kıydılar
Gayretli genç aslan iken
Şah-ı cihana kıydılar

Hükmetmeye kadir iken
Emr-i Hakka nazır iken
Hac itmeğe hazır iken
Şah-ı cihana kıydılar

Nevi, ciğer oldu hûn.
Derdim bir iken oldu on
Kan ağladı ehli fûnûn

Şah-ı cihana kıydılar

4. Risalenin Latin harfleriyle Okunuşu

Vak'a-i Merhûm ve Mağfûr Sultan Osman Hân
Aleyhi'r-Rahmeti ve'l Ğufrân

(1a) Bu vakâyi-i acîbe ve hikâyât-ı ğarîbe bin otuzbir senesinde şehri İstanbul'da vâki' oldi ki; Merhûm Sultan Osman Hân ve Sultan Mustafa ahvâlin, Solak Hüseyin ki Tûĝî tahallus îder ânın yazduĝı rivâyet-i sahiha ile, ki bin otuz bir Recebinin yedinci Çehârşembe günü, sipâh ve yeniçeri ve bâkî halâyık her zümreden Süleymaniye haremünde cem' olup, çarsûlar kapadup, ba'dehû Odalarda, Et Meydanı'nda yığmak eyleyüp ve ba'dehû umûmen At Meydanı'nda Yeni Cami haremünde cem' olup, cevabları bu ki: "Padişahımız Ka'be'ye gitmek nâmı ile Anadolu'ya gitmege ilkâ idenleri isteriz ve Padişahı Anadolu'ya gitmekden ferâĝat itdürmek isteriz," Öyle olsa halkın böyle ğulûvvesinden, ol gün hisar kapularını kapatdılar ve Âhûr Kapusundan tuĝ ve otâĝ-ı hümâyûnı kadirĝalara koyub, Üsküdar'a geçmek mahallinde komayub, alı kodılar ve Dârû's-Saâde Ağası Süleyman Aĝa, Padişahımıza her gün kulu geçmek üzre olup, yeniçeri tayfasının tüfenk endâzlığında ve sipâhi halkının cündîlikde ve cenk günlerinde meharetlerü bellüdü, bu kul kullukdan çıkmışdur, kul olursa Mısır ve Şam'ın cündîleri ve tüfenk endâzlıkda Anadolu sekbânı gibi olsa deyup ve sene-i mâziyede Hotîn. seferinde bir kâfirin azacık taburın bozmaĝa kâdir olmadılar, bî-hüner ve bî-menfaat, derinti ve madrabaz ve erbâb-ı maâş kul olur mı? deyu saâdetlü padişaha söyleyu söyleyu kulu soĝuttu ve cündî ve sekbân yazmak sevdasına düşürdi ve Sadrazam Dilaver Paşa, ve Hâce Ömer Efendi bu cevaplarda Dârû's-Saâde Ağasına muvâfakat üzre idiler. Ve dahî Hâce Ömer Efendi, Padişahı Anadolu'ya geçürmege medh eylemekden muradı bu idi ki, bundan evvel Hâcenin karındâşı ki Karabaş Efendi dirler idi, bir uğurdan Ka'be'ye kadı ittirmiş idi, Ka'be'de vali olan şerif, Karabaş'a kazayı zabt itdürmeyup selb eylemek murad eylemiş idi, ehl-i Ka'be, şerifden recâ eylediler, bu hususda Hâce Efendiye gayret düşdüğünden, Padişahı, Mısır'a

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

götürüp ba'dehû Ka'be'ye iletüp şerifden intikam ala: "Padişahım, elhamdülillah ğâzi oldın sana hac eylemek farz oldu, hacı ve ğâzi unvanıyla ser-efrâz olmak gerksin," dirdi. Ve dahî bir sebep bu idi ki, Bostancıbaşı Bebr (Bebir) Mehmed Ağa, Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa ile mâbeyn olduğundan, Padişahı her bar tebdil câme ile (1b) gezdirup meyhâneleri ve yasakçı odaların basdırup, sipâhi ve yeniçeriden çoğun ahz eyleyup ve çoğuna dahî degneg urdurup ve taş gemilerine koydurup bu ahvâlden kul tayfası ziyade müteellim idiler. Ve bir sebep dahî makeddemâ Hotin seferinde virdikleri biner akçe atıyye, mevcûdına virilüp, birkaç gündün sonra gelenlere virmediklerinden, kul dahî tabur fethinde nevân ihmal ve tekâsül üzre idiler Biz sözüme gelelim. Dilaver Paşa ve Hâce ve Süleyman Ağanın muradları üzre padişah dahî Anadolu'ya gitmeği mukarrer eyledi ve sekbân yazmak hususu tevâtüre irmiş idi hatta sekbân yazmak için Saray-ı Atîk teberdârlarından Eski Yusuf nâmında bir kimesneyi zahîre cem'î bahanesiyle sekbân ve cündî yazmak için Diyâr-ı 'Arab ve Şam ve Haleb'e gönderilmiş idi. Padişah ise raht ve baht ve cümle hazâyini turma Üsküdar'a geçirmek üzre idi, bu ecilden gâhi, iç halkından, taşra kul tayfasına bu ahvâli bildirup, "bilmezüz böyle itmekden padişahımızın fikri nedir?" dirdiler idi. Hele muhassıulmerâm halâyık cem' olup Sultan Mehmed hareminden At Meydanı'na geldiler, Saray'a doğru giderken sadrazam tarafından Çavuşbaşı Halıcı-zâde men' için geldikte ânı taşladılar. Ba'dehû bu cumhûrun içinden umûr görmüş ihtiyarlardan birkaç yüz âdem şer' ile görelim mesâlihi deyub, Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye varup, istifsar eylediler ki: "Padişah-ı İslamî azdırup, beytûlmâlin itlafına sebep olup, Padişaha hacca gitmek lazım değil iken, böyle fetret ve fitneye bâdî olanlara şer'an ne lazım gelür?" didiler. Cevab-ı Müftî böyle sadır oldu ki: "İkâz-ı fitne idenlere katl lazım olur," didik de, sureti fetvayı aldılar, ve cem'ıyyet yerine geldiler, ol mahalde Sadrazam tarafından yeniçeri ağası ve bölük ağaları men' için cem'ıyyete gelüb cumhûr anları taşa tuttular. Ve dahî ol gün donanma-yı hümâyûn, Beşiktaş'dan, Yedikulle'ye giderken gemilerden donanma halkı dahî çıkub şehir kaplıları kapalı olmağın, hisar delüklerinden şehre girüp cem'ıyyete dahîl oldular. Ba'dehû Hâce evine varalum bu cem'ıyyetten padişahı habîr eylesün ve Ka'be'ye gitmekden ferâğat itdürsün, deyu Hâcenin evine doğru cumhûr geldiklerinde, meğer Hâce Efendi şehnişinde oturup cumhûrun niye geldiklerin bilmez, ziyade havfinden firar eyledi. Cumhûr yürüyüş ittiler kapuyı yıkdılar bî-nihaye esbâb (esvâb) hasârat olundu. Ba'dehû dönüb Sadrazamın sarayına geldiler ki, varsun Padişaha bu cem'ıyyetin aslın bildirüp, Süleyman Ağanın katlini ferman buyurup Ka'be'ye gitmekden ferâğat eylesün, kaçan ki cem'ıyyet Sadrazamın sarayına geldiler, vezirin bilcümle tevâbî'ı' ileru gelüp oklar pertâb idup birkaç âdemi katl eylediklerinde, cumhûrun ellerinde yât ve yarak (yarağ) yok, buni makul gördiler ki varup Sipâhi Çarşusundan (2a) tîr ve keman ve seyf ve sinan alup cenk eyleyeler, ehl-i sük karşı gelup reca ve temennâ eyleyup dükkanların yağmadan kurtardılar ve hem akşam yakın olmağın îlân-ı ğılâz ve şidâd ile yarın yine At Meydanı'nda cem'ıyyet idelim deyu, perişan oldular. Bu dahî malumun olsun ki, bu cem'ıyyetten birkaç gün evvel Es'ad Efendi ve Sadrazam, Padişahı, Ka'be'ye gitmekden ferâğat itdürmüşler idi, meğer bir gice Padişah hazretleri âlem-i hâbda görür ki, taht-ı pâdişâhîde oturup elinde mushaf-ı şerif tilavet ederken, Fahr-i kâyinât ve Şefi'ul-'usât Hazreti risalet penâhi -aleyhi's-selâm- zahir olup, Padişahın elinden mushafı alur ve tahtından aşağı indirür, Padişah Hân izzetine yüz sürmek istedikde cürete mecâl idemez, nasib olmaz, ol mahalde Padişah uyanup ve yarındâsi Hâceyi davet ider, rüyanın ta'birin istifsar eyledikde, Hâce Efendi tabir ider ki: "Padişahım evvel Ka'be'ye gitmek murad-ı şerifiniz olup ba'dehû ferâğat buyurdunuz, hususan ki Kelâm-ı İzzetde buyurulan ğazâ ve hacc-ı şeriftir. Kelâm-ı Şerifi okursuz niçün fermân-i şerifiyle amel eylemessiz, mübarek elünüzden Mushaf-ı Şerif alunduğı budur, eger rüyanızda Hazretin mübarek kadem-i şerifine yüz sürmek olmadıysa an zamîmi'l-kalb niyyet ilen, hacc-ı şerif müyesser oldukda ba'dehû Hazretin ravza-i mutahharasına yüz sürersiz." Padişah bu tabirden ziyade safa edüp bu defa hacca gitmekde inadına musır oldu. Bir gün kendu imamını ba'de's-salâh davet idup, bu vâkı'âyı söyler, İmam Efendi dir ki: "Fahru's-Şuyüh Üsküdarî Mahmud Efendi -kuddise sırruh- müstecâbü'd-da've dâînüzdür andan istifsar buyurun," dir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Padişah dahî bu vâkı'âyı tafsil üzre yazup Aziz'e gönderür. Aziz dahî tabir-i hâbda yazar ki: "Padişahım, Kelam-ı İzzet hükmü rabbanidir ve ana imtisal lazımdır. Ve iclâs buyurdıkları taht ise cübbe-i vücûttur, bu vâkıa' ziyade muhavvef ve hatarnâkdir. Ya'lemullah bu vâkı'â-i hâilenin vukû'ı tîz vakitte olur. Tevbe ve istiğfâr üzre olup, festeînü min ehli'l-kubûr fehvâsınca Hak Taâlâ Hazretinin evliya kullarının merâkîd-i şeriflerinden istimdâd talep buyurun. Mercûdur ki defi beliyât ola. Padişah dahî Ebî Eyyûb Ensârî (r.a) ziyaretine gidüp, fukaraya tasadduk ve kurban için sığır ve koyun cem' idup, Bostancılar, Edirnekapusu'nda ve Karagümrük'de araba sığırların cebren alub, üç bin akçelik çifte, bin akçe virup götürüb kurban ittiler. Ve muttasıl Üsküdar'a esbâblar taşınup göçmek sadedinde, bu esnada Şeyhülislam, Padişaha fetva gönderup: "Padişahlar Ka'be'ye gitmek farz değildir, adalet üzre reâyânın ahvâlin görmek evladur," didi. Padişah bu mazmundan gadabnâk olup, (2b) amel eylemedi. Ba'dehû meşâyih-ı kiram ve ulemâ-yı 'ızâmın ekseri haberler gönderüp men' itdiler, mecal olup Padişahı alı komak olmadı, bu hususta Sadrazam dahî ulema tarafında olup çok takayyud eyledi emmâ neylesun başı ve mansıbı korkusundan Hâceye ve Süleyman Ağaya mütâbe'at eyledi. Biz sözüümüze gelelim; kaçan kim cumhûr, Sadrazamın ve Hâcenin evlerin basup, ğâret eyledikleri padişahın sem'ne mûna'kis oldı evvel ulemanın kibarın davet eyleyup: "Kulun muradı nedür?" didi. Ulema bilittifak didiler ki: "Saâdetlü Padişahın Ka'be'ye gitmesini istemeyüp, Dâru's-Saâde Ağasını ve Hâce Efendiyi nefy-i beled eylesün, dirler." Padişah buyurdu ki: "Ka'be'ye gitmekten vaz geldim, ammâ istedikleri âdemleri şehirden sürmek değil, mansıblarından bile ref eylemek olmaz." Ba'dehû ol gece cumhûr arasında bir söz peyda oldı ki, padişah cümle bağçelerde olan bostancıları ve iç halkın yaraklandırmış ve cephehâneden silahlandırmış ve on adet darb-zen getürmüş. Bir söz dahî bostancıların içinde şâyî' oldı ki, cümle donanmacı yeniçeriler kadırgalardan toplar ile derya tarafından Sarayı muhasara ve ihata ideler ve bâki cumhûr bab-ı hümâyûndan yürüyüş ideler. Bu sözden Bostancılar ziyade havf düşüp, hele yarındâsi, mâh-i Recebin sekizinci Pençşenbe günü idi, ale's-seher cumhûr Odalar Meydanı'nda cem' olup ba'dehû Ebü'l-Feth haremine varup her biri âlât-ı harb ve seyf ve sinan ile At Meydanı'na geldiklerinde, emr-i pâdişâhî ile Şeyhülislam ve İftihar u Âli Yasin Nakîbu'l-Eşraf Şerif Efendi iki Kadiasker ve kudvetülmüfessirîn Şeyh Ömer Efendi ve zübdetülvâizîn Şeyh Sivasî Efendi ve Şeyh İbrahim Efendi ve Şeyh Derviş Efendi ve Kadı-zâde Efendi bi'l-külliyeye cumhûrun cem'ıyyetine geldiler: "Gulüvv-i 'âmdan muradınız nedür"? didiler. Cumhûr dahî bi'l-ittifak: "Altı nefer kimesnenin katlin isterüz," deyu defter virdiler; biri Hâce efendi, biri Dâru's-Saâde Ağası, biri Sadrazam, biri Kâim-i makâm Ahmed Paşa, biri Defterdar Bâki Paşa; Ahmed Paşayı istediklerinden murad, Padişah seferde iken İstanbul'da kâim-i makâm idi, oturak ve korucuların ulüfesin eksik virdüğünden taşlamışlar idi, ol mahalde Sekbânbaşı Nasuh Ağayı azledup, Kara Hasan Ağa sekbânbaşı olmuş idi, Padişah İstanbul'a geldikte Ahmed Paşa korucılardan şikayet eyledi, Padişah bir uğurdan koruculuk men'olunsun dedikte, Yeniçeri Ağası Ali Ağa: "Padişahım, bir uğurdan olmaz tedricle idelim" deyu iki bine yakın oturak ve korucunun dirlikleri kat' olunmuş idi, Biz sözüümüze gelelim; kaçan ki cumhûr bu zikrolulanların hakkında defter virdiklerinde, ulema ile Padişaha gönderdiler idi, padişah istedikleri âdemleri virmekte inad idicek, ulema ve meşâyih cümle didiler ki: "Padişahım cumhûr eyü değildir, ecdâd-ı 'ızâmın zamanlarında dahî (3a) ola gelmişdir, istediklerin iderler, sonra güç olur." Padişah cevap eylediki: "Siz epsem olum anlar başsız askerdir tîz dağılırlar. Tekrar nasihat eylediklerinde gadaba gelup: "Anların tedarükleri görülmüştür, haklarından geldikten sonra, sizin dahî içinüzden haklarından gelecek malumumdur." Ulemâ-yı 'ızâm padişah-i âl-î makamdan bu sözü işittikde, epsem olub taşra geldiler taşraya dahî çıkmağa komadiler, Padişahı dahî yalnız komayub şöyle durdiler. Bu taraftan cumhûr ulemânın gelüp haber getürmedüğün görüp bildiler ki sözleri geçmedi, bilcümle bab-ı hümâyûna doğru yürüdiler, içerude bostancı ve iç halkı müheyyadur, toplar kurulmuşdur, deyu havflerinden. Ayasofya minarelerine âdemler çıkarup cânib-i Saraydan hareket olmaduğın bilup, derhal tüfenklü yeniçeriyi önlerine ve sipâh ökselerinde yalın yarak, bab-ı hümâyûna geldiler, kapuyı âçuk gördiler kapucilerin bir kaç didiler ki: "kat'â ğâfil olman, tedarük üzre gidin." Beşyüz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

kadar sipâhi ve yeniçeriye ellerinde âlât-ı cenk ve tüfenk ile kapuda bekçi kodılar, andan odun anbarına girüp, ellerinde âlâtı olmayanlar odun alup, ikinci kapuya girüp, tekbir ve gülbank ile içeru girdiler, üç bölük oldılar, bir bölüğü vüzerâ oturduğu kubbe önüne doğru gittiler, ve bir bölüğü matbah önünde durdiler, bir bölüğü tâ arz odası kapusına girup: "Padişahımızdan altı nefer kimseyi istedik cevap gelmedi, şer' ile davamız ve elumizde fetvây-ı şerife vardır," deyu çok söylediler, asla cevap getirür yok, dahî içeru arz odasının önüne vardılar, birkaç hadimler karşı gelmek istedikte cüret edemediler, kaçan kim cumhûr hareme dahil oldılar, bir sadâ peyda oldi ki: "Şer' ile Sultan Mustafa'yı isterüz" cümleinin dahî lisânına bu câri oldi, bazı zülflü baltacılar sordular ki, Sultan Mustafa kandedir? asla cevap vermediklerinden içlerinden bir oğlan, cânib-i hareme işaret eyledi, bir kubbe gösterdi, cumhûrun içinden bazıları hezâr zor ve zahmet ile ol kubbenin üzerine çıktılar, zîrâ kapısı iç haremde idi, Sultan Mustafa'nın hizmetinde olan cevârînin bir âvaz-i hazin ile: "Sultan Mustafa bundadır!" didikde derhal matbahdan baltalar ve kazmalar getirup kubbenin üzerinde kurşunları kesüp kubbeyi deldiler. Bu taraftan Sultan Osman bu hali gördükde, can başına sıçrayup: "Tiz Dilaver Paşayı bulun" didi, meger firar etmiş imiş, derhal bostancılar varup Üsküdar'da Şeyh Mahmud Efendi'de bulub bir kayığa koyup getürdiler. Bu taraftan cumhûr kubbeyi delerken birkaç hadim oklar pertab eylediklerinde yetişüp pârelediler, ve kubbeyi tamam deldiler, amma ki aşağı inmek mümkün degil İb bulunmadığından vüzeranm oturdukları divan-hânenin perdelerin iblerin kesüp, (3b) üç nefer sipâh ve üç nefer yeniçeri kendülerini İb ile bağlayup aşağı indiler ve kudûm-i Sultan Mustafa'ya baş koyup, içlerinden biri zâde-i tab'ından ol mahalde bunu inşa eyledi:

Cümleinin re'yiyle şahım sözümüz budur bizim
 Halis ü muhlis muhibbi bi-riya hep çekerüz
 Hak senündür saltanat emrinde sen şâh ol bize
 Biz senin mahkûmunuz her emrine ferman-berüz
 Kâlümüzden Tûği'ya sorarsa yaran safa
 Şah-ı âlem devrine irüşdügümüz söylerüz

"Padişahım asker hep taşrada padişahıma muntazırlardur " diyecek evvel cevabı: "Medet su!" oldi, birkaç yerden su yetişdürdiler içub elhamdülillah didi: "İki gündür bana su virmezler açlık ve susuzluk ile öldürmek isterler, kılıç ile öldürmeğe kadir değiller, emri hak yoktur," didi. Elhak insaf idicek ol gün öyle azîm kubbeyi yıkanlar ve gendülerin İb ile bağlayub aşağı inen şahbâzlara tahsin dimez misin!? Şehr-i Kostantınıyye feth olalıdan beri ol mahalle kul tayfasından kimse ayak basmış degildir. Ba'dehû Sultan Mustafa'yı İb ile bağlayup yukarı çeküp, ardınca hizmetinde olan iki cariyeyi çıkardılar ve aşağı indürüp cumhûrun içine götürdiler. Ol zaman idi ki, Sultan Osman gördi ki iş işden geçdi, Dilaver Paşa'yı ki buldurup getürmüş idi, Dâru's-Saâde Ağası ile Saray hareminden bir kapu açdırup hâdimler taşra eylediler ve: "İşte istediklerinizi alın" didiler, ve acele ile kızlar haremının kapusını bağladılar, ol anda cumhûr asla tevakkuf etmeyüp ikisini dahî pârelediler. Ba'dehû Sultan Mustafa'yı arz odasının kapısı önünde bir miktar oturdup andan Es'ad Efendinin atına bindirdiler, zindandan çıkmış âdem za'fdan atta oturmağa mecal yok, yine arz odasına karşı oturdup, bu mahalde Sultan Osman tarafından Şeyhülislam ve Kadıasker ve kibâr-ı ulema ve meşâyih ve sâdât cumhûrun içine geldiler: "Padişahınız Sultan Osman size selam eyledi, istedikleri âdemleri virdim, bakilerini dahî bulayın, dahî her ne muradları var ise vireyim, Sultan Mustafa'yı kon dursun ve biz dahî bu hususta cümlemiz kefil olalım istediğünüz her ne ise murad üzre alıverelim," didiler. Cumhûr cevap eylediler ki: "Bu söz evvelden gerek idi, biz istediğimizi bulduk." didiler. Bu mahalde Sultan Mustafa orta kuşak kaftan ile oturur ferâce yok, ulemadan ferâce istediler kimse bir ferâce virmedi. Ba'dehû: "Sultan Mustafa'dan bey'at eylen" didiler, cevap eylediler ki: "Henüz Sultan Osman tahtında oturur, bey'at câyiz degildir," Cumhûr, ulema ile bir saat miktar niza eylediler, akıbet Kethüda Mustafa Efendi biat eyleyüb bâki ulema ve meşâyih cümle biat eylediler. Ve şehrin içinde münadi kodular ki, Sultan Mustafa padişah oldi. Bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/7 Summer 2013

ğavğa içinde zümre-i ulemadan Kâf-zâde Fâyizî Efendiye kuvveti vâhime ğâlîp olup, (4a) füceten fevt oldi. Ba‘dehû cumhûr didiler ki: "Padişahım sen bunda oturma Sultan Osman sana hata ider seni Eski Saray’a iletelim." Sultan Mustafa'nın atta oturmağa iktidarı yok, taşra, hastalar arabasına bindürüp, iki cariyeye ve validesi ve Derviş nam yanlarıncaya bir ğulam arabaya her cânibden ipler takup, cumhûr birbirine el ele ulaştırup, çekerek Eski Saray’a götürdüler. “Hüdânın emridir bu cümle işler, arada yoktur asla sun’ u tedbîr.” Andan cumhûrun bir bölüğü varup, İstanbul ve Galata zindanların açup içinde olanları halâs eylediler, bir bölüğü cumhûr ile Bâki Paşanın evini ğârete gittiler, bir bölük dahî İstanbul kadısı ki Hâce Ömer Efendinin oğlu idi, ânın evini yağmaya gittiler. Bu esnada bir haber şayi oldu ki, Sultan Osman yeniçeri ağalığın Kapucıbaşı Kara Ali Ağaya virdi deyu, mezbûr Kara Ali Ağâ dahî Sultan Osman'dan el öpüp evine gelüp, ağalığa layık libaslar giyip kolağaları el öpmeğe gelürler esnasında, otuz kîse akçe yeniçeriye koyun akçesi ve ikiyüz hila’t ocak ağaları için müheyya idüp dururken, cümle cumhûr gelüp evin basup külli memalik, eger ğırbâl ve eger elek hasârât olup, bin bela ile gendüsü firar idüp, hammam üzerinden aşığı düşüp can halas ider. Ba‘dehû bir haber şayi’ oldaki, bu gece Sultan Osman, bostancılar ve iç halkı ile Eski Saraya gelüp. Sultan Mustafa’yı katl ider, deyu haber şayi’ oldukda, cumhûrun ba‘zısı didiler ki: "Varalum bu gece Eski Saray’da Sultan Mustafa’yı bekleyelim." Bir bölüğü: "Yok Sultan Mehmed Camiine iletelim, anda bekleylim," didikte, âkıbet Ferudun Efendi söziyle Ortacamia’ iletmeği rey görüp arabayı müheyya idüp, Padişahı ve validesin ve iki cariyeyi bindürüp araba yanınca saray ağası ve Derviş nam silahtar ğulâm piyade akşam vaktinde Ortacamia’ girüp ve el kaldırup dua edüp dedi ki: "Ey padişahlar padişahı, ricam budur ki, bana zulm iden Sultan Osman’ı dahî bu mescidde görem." Biz sözüümüze gelelim; bu esnada Sultan Mustafa yeniçeri ağalığın yine evvelki ağaya virüp hatt-ı hümâyûn gönderdi, Ortacamia’ gel deyu davet eyledi, gelmedi: "Ne Sultan Osman'a ne Sultan Mustafa'ya varmam, vüzera anda değil ben yalnız anda neylerem", deyu gelmedi, "padişahlık kimde karar iderse ba‘dehû ona varalum", didi. Âkıbet odabaşılardan bir kaç Kapuya varup: "Eger bizi isteyüp dilersen elbette gelürsün," didiklerinde. Ağâ dahî durub Ortacamia’ geldi. Sultan Mustafa'ya buluşdi, el öpüp hila’t giyüp, ba‘dehû taşra geldi. Kul tayfasına padişahınız mübarek olsun deyup henüz yatsı vakti geçmiş idi Kapuya geldikde Sultan Osman’i Kapuda buldı, Sadrazam Hüseyin Paşa ve Bostancıbaşı Beber Mehmed Ağâ ile idiler. Biz evvelki sözüümüze geldik. Bundan evvel kaçan ki, Sultan Osman, Sultan Mustafa’yı Eski Saraydan (4b) Ortacamia’ götürdüklerin bildi, can başına sıçradı, neylesun:

Hakîm-i Mutlakın olmazsa ger bir işde takdîri
Müfid olmaz, hezâr erbab-u aklın rey ü tedbîri

Derhal Hüseyin Paşayı davet eyleyup, mihr u vezâreti ana teslim eyledi, ve: "Kendü kendümüze inadımız ile ne aceb iş eyledik, şimdi tedârük nedir ne dîrsiz?" diyecek Hüseyin Paşa ve Bebr Mehmed Ağâ didiler ki: "Çünkü Sultan Mustafa, Odalara vardı, biz dahî Ağakapusına varalum." Sultan Osman: "Yok, bu söz değildir eger yalnız yeniçeri olaydı, sözüümüz ve sözünüz anlara geçerdî. Ulema ve sipâhi ve eşkıya biledir hala ikiyüz kîse flori bağludur birkaç yüz tevabî‘miz ile kayıklar müheyya edüp Anadolu’ya geçelim, ba‘dehû tahtıgâh-ı kadîm Bursa'ya varalum, kul yazalum yığınak idelüm, görelim ne zuhur ider," didi. Hüseyin Paşa ile Bebr Mehmed Ağâ: "Padişahım bu makul değildir, Kapuya varmamız yeğdir," deyup, on beş kîse flori alup yatsı nemâzından sonra Kapuya geldiler idi, ol mahal idi ki yeniçeri ağası dahî Ortacami’den Kapuya gelüb. Sultan Osman’ı anda bulub müşavereye oturdılar, âkıbet cevabı bunun üzerine koydular ki ale’s-seher Yeniçeriağası Odalara varup odabaşları davet idüp, ellişer flori in’âm ve çukaları mor virile ve sipâhiye dahî onar akçe tarakki ve in’âm ola, Sultan Mustafa’yı tekrar Saraya götürsünler. Bu müşavere üzre yeniçeri ağası seherden Odalara gelüp, mukaddemâ kendüsü şurbacıları olduğu odaların odabaşlarını davet eyleyüp, in’âm ve ihsan ahvalin bildürdükde, kalan odabaşlar dahî gelsun bu cevabı sizden istesünler deyu haber idüp, Eski ve Yeni Odaların odabaşları hep gelüb bu cevabı işitdiklerinde: "Makul buyurdunuz biz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

neferâta söylesek belki itimâd eylemeyeler, kendünüz Ortacamia' gelüp, bu cevabı söylen umumen sipâhi ve yeniçeri işütsünler, ümitdir ki hayr ola, didiler. Ağa dahî, nola, deyub Ortacamia' vardi. Camia' girup Sultan Mustafa'ya buluşup, ba'dehû taşra geldi Cuma kapusunın önünde, nerdiban başında durup: "Ağalar ve yoldaşlar padişahınız mübarek ola, ammâ Sultan Osman dahî ocağımıza düşdi, Kapuya geldi, size sığındı, ellişer flori in'âm ve çukalarınız mor skarlât ve sipâhi ağalara dahî in'âm..." demeye mecal olmadı, bir sipâhi, ağayı eteğinden çeküp nerdibandandan aşağı düşürüp, yarağ üşürüb pârelediler, ol mazlûm-i, bi-günahı, şehid eylediler. Ol mahalde cumhûrdan bir bölük, ağay-ı maktûlün ayağına ib takup Aksaray çarşusına bıraktılar ve bir bölük dahî merhûmun evini yağmaya gittiler. Ol mahalde ocak ağaları perişan olup dağıldılar, bir cumhûr dahî gümrük emini Murad Çavşun evini târâca gittiler, bir bölük dahî Hâcî Subaşının evine gittiler, bir alay, (5a) eşkıya dahî. Ağakapusına, Sultan Osman içün gittiler, çendan ki istediler bulamadılar, meger tâ içêrûde hatunlar yanında imiş. Hüseyin Paşa firar eyledi ardınca yetişdiler ayağından sekirleyup Sekâ kerhânesinin önünde pârelediler ve Bebr Bostancıbaşıyı âzâd eylediler. Avretler yanında, Sultan Osman'ı bulub çıkarub, bir bârgîre bindirdiler, başında arakıyye bile yok, kâkül perişan, ol merhûm ve mazlûmun gözü yaşı ferâvân ol mahalde Pinâzoğlu namında bir sipâhi esirgeyüp kendünün dülbendini padişaha giydirdi. Eger sual olunursa ki, Bebrî âzâd edüp Sadrazamı katle sebep nedür? Cevap budur ki, Sultan Osman, Hotin seferinde iken Hüseyin Paşa sadrazam idi. Cenk günlerinde mahalsiz yürüyüş teklif eyledikde asker halkı: "A Sultanım yürüyüş mahalli değıldir kulu kırdırursız.," dediklerinde, "padişaha kulmu eksik olur, eşek yerine at bağlaruz," dir idi. Kul bu sebepten müteallim idiler. Bir sebep dahî bu ki, sefere giderken her sabah alem-i Resulillahın (s.a.v) yanında sure-i feth tilavet olunurken, birkaç çeşteciler asla Kelam-ı İzzete riayet eylemeyüp, Hüseyin Paşanın medh ve senasında ifrad iderler idi, huffazdan biri: "Benim sultanım Kelam-ı Şerif kıraat olunurken tahfifi Ku'ran eylemek!" didiklerinde, (Hüseyin Paşa):"Askerlik halidir bazı yerlerde tilâvet ve bazı yerde şekâvet olur," dir idi ve Bebrin halasına sebep, kaçan ki Sultan Osman meyhâneleri basup, sipâhi ve yeniçeriden ahz eyledüğünü bağçe önünde muradları üzre döküb, ba'dehû, katl eyle, deyu bostancıbaşıya ismarladıkda, bostancıbaşı azad idüp, nice yüz âdemin halasına sebep olub, padişaha, katleyledim, deyu cevap virir idi, iyilik zâyî olmaz, meşhurdur. Biz sözüümüze gelelim; kaçan ki Sultan Osman'ı Ağa Kapusunda bir bârgîre bindürüp envâ-i teşhir ve teşni' ile yola çıkardılar, esnâ-i rahda ona söyledikleri herze ve hezeyân ve şetûm ğalîz tîzkâr olursa mûrisi ğam olur, ancak bu kadar var ki: "Canım Osman Çelebi meyhâne basup sipâh ve yeniçeriyi taş gemisine komak olur mi? ve Altuncuoğlu namında bir mübtezel-i hîn-i şakî, padişahın ayakların sıkup bazı şetûm eyledikde, merhûm mazlûm ağlayup: "Be hey edepsiz padişahınız degilmiyim, tâzelik başınızdan geçmedi mi?" dir idi. Bazılar dahî: "Ecdâd-ı ızamın sekbân ile mi vilayetleri fetheylediler. Vilayet-i Anadolu'da sekbân eşkıyasının tuğyanından vilayet elden gidüp, pederin Sultan Ahmed'in hutbe ve sikkesine şerik olan Kalenderoğlı ve Canpolad ve bunlara benzer zorbarlar, sekbân cemiyeti ile haraba virdiler idi," didiler. Sultan Osman dahî: "Hey âdemler! neyleyem bana Hâce ile Dâru's-Saâde Ağasından oldı, Hüseyin Paşanın günahı yoğıdi," didi. Hele bu hal ile Ortacamia' getürdiler, bir bucakda kodiler, üzerine Ondört Cemaatinden Haseki Mîhâlüçlü Mehmed Ağayı müvekkil kodiler, ol mahlde ağalık Sultan Mustafa'nın hizmetinde olan Derviş Ağaya (5b) virdiler Kethüda Begin atına bindürüp, başında iç oğlanı arakıyyesi ile Kapuya ilettiler ve sadrazamlık Davud Paşaya virdildi , bu cânibde cümle halâyık: "Padişahımız çıksın görelim," didiler. Sultan Mustafa camiden çıkup nerdiban başına gelüp halka selam virdi, gülbang-ı Muhammedi getirdiler, Sultan Osman gülbangı işidüp Mehmed Ağaya: "Sen ocakta ne idin?" didi. "Haseki kulunum," didi. "Ya yeniçeri kethüdalığın kim virdi?" "Sultan Mustafa virdi," dedi. "Ya anın hükmi nafiz midir? Aç pencereyi kullarıma söyleyeyin," deyüp, pencereyi açtılar, Sultan Osman başın taşra çıkarup: "Benim ağalarım ve sipâh ve yeniçeri babalarım münafık sözü ile tâzelik belası ile bir küstahlık eyledim, beni böyle eylemekten nolaydı şimdi gelürken

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

tüfenk ile uraydunuz ya beni istemezmişiz!" deyu yalvardı. Bir uğurdan didiler ki: "Seni istemezüz, öldürdüklerine dahî rızamız yoktur." Sultan Osman dahî bu cevapdan mâyus olup pencereyi kapayup: "Bari beni Sultan Mustafa olduğu yerde hapsedin öldürmen," didi. Cebecibaşı didikleri haramzâde heman kemend atdı, boğmak istedikde Mehmed Ağa ve Yeniçeri Kethüdası Ali Ağa ve Başçavuş Ahmed Ağa yetişüp cebecibaşıya yumruk üşürüb taşra eylediler. Velhasıl Sultan Mustafa'yı yine arabaya bindirüp validesi ve iki cariye bile binüp arabaya resenler bağlanup kul tayfası el ele alup çekerek Saray-ı Hümâyûna iletiler ve tahta cülus etdurdiler. Hicretin bin otuzbir senesinde ve tarih-i İskenderinin. bin dokuzyüz otuzüç yılında ve Osmancık zuhurunun üçyüz kırk iki senesinde ve kırân- ı nahseyn-i seretânînin evvel yılında hutbe Sultan Mustafa namına okundi, Receb ayının dokuzuncu gün, Cuma günü, sala vakti idi ki bu kıssa vaki' oldi, ol gün Ortacami'de nemâz kılmmayup, çünkü Sultan Mustafa'yı cülus etdirdiler. Ba'dehû Sadrazam Davud Paşa ve bâki vüzera ve Yeniçeri Ağası Derviş Ağa ve ocak ağaları ve bölük ağaları, Ortacamia' gelüp Sultan Osman'ı bir bâzâr arabasına bindirüp ikindüden sora Yedikulle'ye iledüp habs eylediler. Muhassılı'l-kelam ol günde olan havadis bir günde dahî olmamışdur ve Sultan Osman'a olan zulümden ağlamayan taş bağırluya ne dirsini! Saltanat-ı Osmaniyede bir padişah bu veçhile tahtından hal' olmuş değildir, gerçi ki Sultan Bâyezîd-i Veli zemanında altun ve akçe ve sikke bozulup ve Şâh-ı Acem zuhur idüp tâ Sivas'a gelince akın eylemişidi, oğlu Sultan Selim Hân Ğâzi -ki fâtihi Memâliki Arap ve Acemdir-ğayret-i şehinşâhî ile gelüp kul ile yekdil olup, babası Sultan Bâyezîd'i tahtından hal' eylediler, amma bu cefa olmadı idi. Velhasıl ol gice yatsu vaktinde Sadrazam kendüsi ve kethudası ve cebecibaşı varup Sultan Osman'ı, (6a) katle mübaşeret eyleyüp kemend attıklarında, gürbüz dilaver olmağın, delirâne hareket edicek Kilindir Uğrusi nam sipâhi merhûmun hayaların sıkup ol mahalde can teslim eyledi. el-Hak bu üç gün içinde zuhur iden hâdise-i acıbe ne idi ki, bir padişah-ı azîmu's-şâni, kulları istemeyüp yüz döndürüp saltanattan hal' eylemekle komayup katledeler. Ve Hak Subhânehû ve Taâlâ Hazretlerinin emri şerifi üzre müddeti medîde habs çeken bir mazlûm-i bi-günah hatırda ve fikirde yoğiken tahta geçüp, rubı' meskûne padişah ola, -fe subhânallah el-muizzü'l-müzil subhâneke lâ ilme lenâ ilâ allemtenâ inneke ente'l-azizu'l-hakîm-, ziyade dîde-i basîret açup ibret alacak yerdir. Merhûm Sultan Osman Hân'ın müddeti hilafetleri dört yıl dört ay yedi gün oldi. Bu hususda erbab-ı zâhir deseler ki, bu işler kul tarafından olmamak gerek idi. Cevab olunur ki: "Sipâh ve yeniçeri ve sair kul rencide hatır idiler, zîrâ kul tayfasının hataları vâki' oldukda, mesela meyhanede bulunsalar ahz olunanlara dört beş yüz degneg urulup ve taş gemisine konulup, dirliklerin kat iderlerdi, kânun-i kadîm üzre tedip için Ağaları Kapusına göndermezlerdi Ve zümre-i ulemanın rencide olmaları Hâice Efendi bir vaiz âdem iken hâce olmağla şeyhülislamın üzerine tasaddur itdirülüp, ulema hususunda bilcümle hal ve akd ona sipârîş olunmuş idi, Ve bir sebep dahî Hekimbaşı Musa Efendi'yi bir uğurdan Anadolu kadiaskeri eylediklerinde ulema rencide hatır idiler, Bunları koyalım takdire gelelim; kaçan ki Sultan Osman Hotin seferine azimet itdikde gendüsünden üç ay küçük karındaşı Şehzade Mehmed Hân'ı boğmaktan murad ben seferde iken yahtemildir ki dimağında saltanat sevdası ola deyu ol bî-günah nazlûmi boğarken âhir nefesi bu oldu ki: "Ben ömrümden nice nâ-murad oldum ise, Hak Taâlâ Hazretlerinden ricam budur ki sen dahî tahtından ve ömründen nâ-murad ve mahrûm olasın." demiş idi. Kaza ve kader idi geldi:

Hak, kulundan intikamı, yine abdiyle alur.
Bilmeyen ilm-i ledünni, âni abd itdi sanur.

Hele bu hususda söz çöktür:

Bir Şâh-ı Alîşân iken, Şâh-ı cihâna kıydılar.
Geyretlü genç aslan iken, Şâh-ı cihâna kıydılar.
Ğâzi bahadır hân idi, Âlî nesep sultân idi
Nâmiyle Osman Hân idi, Şâh-ı cihâna kıydılar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Niyet edüb hac itmege, komadı kullar gitmege
 Kulluk gerek işitmege, Şâh-ı cihâna kıydılar.
 Hükm itmeğe kâdir iken, Hak emrine nâzır iken
 Hac itmege hâzır iken, Şâh-ı cihâna kıydılar.
 Eşrât-ı saatdir bu dem, rûz-i kıyametdir bu dem
 Kula nedamettir bu dem, Şâh-ı cihâna kıydılar.
 Tûğî ciğerler doldı hun, derdim bir iken oldı on
 Kan ağladı ehl-i fûnûn, Şâh-ı cihâna kıydılar.

Bu dahî malumun olsun ki, yeniçeri yoldaşlar diseler ki: âlem ayağa kalkdı, (6b) ğuluvv-i ‘âm oldı, yalnız biz degilüz nice idelim, yani bu ğavğayı biz nice def idebilürdik. Cevap iderüz ki: Bezzâz-istandan ve Sarrâchaneden siyaset geçmek memnudur eger nâgâh geçse ol çârsu halkı azad itdürürlermiş, bir padişah-ı mazlûm günahını itiraf ide, yeniçeri tayfası kadîmi nimetin yiyegelmiş kulları ola katline rıza göstereler! Eger katl ideceklerin bilmedik dirlerse, Cevab ideriz ki: Yedikulle'ye konmak mahal ve mûcibi katl idüğü malum idi, ale'l-husus ol merhûm-i mazlûm ocağınza geldi. Beni Sultan Mustafa habs olduğı odaya habs idin padişahınız mübarek olsun diye, kula lazım idi ki Yedikulle'ye koduğunuza rızamız yoktur Sarayda habs idin, katl olunursa Sarayda olaydı, cevaplarında aciz olup takdire havale olur mi? Biz sözümüze gelelim; kaçan ki Sultan Osman gice ile Ağakapusına geldi, Hüseyin Paşa ve Bostancıbaşı Bebr Mehmed Ağa ile on kîse flori getürdiler idi ki kul tayfasına bir hal ideler, cumhûr gelüb Sultan Osman'ı tuttuklarında padişah bunda hazîne getürmüş dinülüb cumhûrun ağızların tutmak içim ma'hûd kîsenin birini alay içine ativerdiler, flori benâtunnakş gibi perişan olup yağma eylediler bâki kîseleri nâzikâne hazm idüp, açmaz koyan yârâna ve ağavâta aşk olsun. Hatırda değil iken bir suitan-ı azîmu's-şâna nikbet nâm ve nişanı yok iken habsde yatana saltanat, hiç alakası olmayan aağvâta devlet ki, dokuz kîse floriye dest ki, o da devlet dünya ikbal idicek, elhak böyle ider hikmet-i Bârî, delâlet-i tâli, ancak,

Gelmelü olsa kişiye devlet Yedilür bir kıl ile bî-zahmet
 Gitmelü olsa eylemek tedbîr Tutamaz anı nice bin zencir

Bu dahî malumun ola ki; bundan evvel Sultan Ahmed Hân, merhûm olup saltanat tahtına bu Sultan Mustafa'yı cülus eyledikte üç ay dört gün padişah olup ba'dehû kul seni istemez deyu saltanattan hal eylediklerinde. Sultan Mustafa dir ki: Bir gün ola ki seni istemezüz diyenler beni arayup bulalar padişah ideler. Bu nutk-u şerifleri dört buçuk yıldan sonra zuhur eyledi, zîrâ ol zamanda kul istemez dedikleri yalan idi. Kula bühtan eylediler, içeru halkı, tavâşi ve sâyir ulema ile bir sanat idüp hal' etmişler idi, âkıbet kul tayfası dahî kendülerin ol töhmetten kurtarmak için isteyüp buldular padişah eylediler, Merhum Sultan Osman'ın hakkında zikr eyledüğümüz ihanet, ve bais-i tecdid-i saltanat ulemadan idi, kula bühtan eylediler. Biz sözümüze gelelim; ol zeman ki Merhûm Sultan Osman taht-ı saltanata oturdi bin yirmi yedi senesi idi hikmeti Bârî (celle şânuhû) fî yevmi nahsin müstemir vâki oldı, ol yıl şehr-i İstanbulda ihrak çok (7a) vâki oldı; ol yıl Bezzaz-istân ve cümle çarsu ihrak olup bin yirmi sekiz tarihinde üç gün ve dört gice kesret bârân öyle oldı ki silden çok mahalle harâp oldu, hatta Aksaray kurbunda Koğacı Dede mahallesi su içinde kalup, Kasımpaşa' da dahî çok evler harap oldı ki görülmüş degil idi, ve ol kışın yazında emr-i Hakla bir tâûni ekber oldı ki tafsili lazım degil görenler bilürler, ve bin otuz senesinde Mecmau'l-Bahreyn ki Üsküdar ve Beşiktaş arası donup kara gibi oldı âdemler gezüp Üsküdar'dan İstanbul'a yürüyerek gelirler idi.

Üsküdari Hâşimi Efendi didikleri tarihidir:

İstanbul Üsküdar ortası dondı, kış katı oldı
 Geçer her cânibe âdem yürür havf itmeyüp buzda
 Deniz âyine oldı, var ona ibret gözüyle bak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/7 Summer 2013

Silüp ol enânîť ğubarîn var ise gözde
 Yürî sözi ked az eyle, tazarru eyle mevlaya
 Umarız kim burudet def ola, tesir olup sözde
 Dedim ey Hâşimî tarihin anın lafzen ve manen
 Yol oldi Üsküdar'a Akdeniz dondı bin otuzda

Ve ol yıl azîm kaht u ğalâ vâkı' oldı, zîrâ malumunuzdur ki zâd u zehâyir deryadan gelür ve derya kara olıcak sefineye ubur olur mı? Ve bu dahî malumun olsun ki, eger Sultan Ahmed ve eger Sultan Osman, defâtle Sultan Mustafa'yı katl eylemek için takayyud eylediler mecâl olmadı, zîrâ Hak Taâlâ Hazretinin emr-i şerîfi yoğ idi. Mâh-i mezbûrun yani Receb ayının onuncu ğünü, Es'ad Efendi azl olup yerine Yahya Efendi şeyhülislam olup ve Kethüda Mustafa Efendi Rum ili kadı-askeri ve Bostanzade Mehmed Efendi Anadolu'ya oldı, ve Çeşmi Efendi dahî İstanbul'a oldı, Ömer Ağa sekbânbaşı olup, bölük ağaları cümlesi azl oldı. Ba'dehû atıyye çıkdı sipâh ve yeniçeriye tevzi olundu, bunun üzerine bir ay mürur eyledi. iç oğlanları bir gice ittifak idüp Kapuağasın pârelediler, yarındâsi kul ayağa kalkup murad ne idi dediklerinde, iç oğlanları cevap idup, birkaç küçük şehzadeler vardır anları katl eylemek istedi anınçün eyledik, didiler. Emmâ kavli esah budur ki maktûl olan ağa acemi idi yirmi yıl dahî Sarayı beklese kapuağalığı yolu gelmezdi, bir uğurdan kapuağası olmak ile, nevân mağrur olup evzâ-i nâ-hemvâra başladı sâyir ağalar hazm idemediler. Ve bu eyyamda Davud Paşa yirmi altı ğün vezirazam olup bir kere divani padişahiye varup oturmadı, ahirül-emr kul azledüb yerine, (7b) kendü taraflarından Mere Hüseyin Paşa sadrazam oldı. Ba'dehû Cuma ğün Sultan Mustafa, Ahmediyeye Camine nemâza çıkdı, ecdâd-ı 'ızamı yâdigarlarından Ebu'l-feth Sultan Mehmed urundığı rıhletleri urunıp hayır duaya mazhar oldı. Dahî, Hüseyin Paşa sadrazam oldukda sipâh tayfasını kendü koluna alup Devlet-i Osmaniyede ne denlü manâsıb-ı âliye ve tevliyet var ise sipâhiye verdi, otuz beş ğün mührü zabt eyledi, yine kendü çırağları, sipâh, şikayet edüp azl eylediler. Ba'dehû, Mısır'dan mâzul Lefkelü Mustafa Paşa sadrazam oldı. Yirmi yedi ğün mühri zabt edüp anı dahî kul istemeyüp, Gürci Mehmed Paşa, sadrazam oldı. Ve andan akdem Mâh-i Recebin yirmi üçüncü ğünü Şâh-ı Acemden Ağa Rıza nam ilci geldi, elhak bir tarihte böyle hedâyâ, Devlet-i Osmaniyeye gelmiş degil idi. Ba'dehû yeniçeri ağası olan Derviş Ağa bir divâne meşreb âdem idi, birğün ocak ağalarına der ki: "Taşradan beytü'l-mâl gelmez oldı, ben gendü âdemlerim göndermek isterem" ocak ağaları dediler ki: "Kanun değildir, ocak tarafından mumcılar ve çavuşlar gide gelmişlerdir" Ağa dahî ol mahalde: "Lanet ocağınıza ve size," dedikde, Padişaha haber gönderilüp azl olundu, yerine Rikabdâr Kara Mustafa, ağa oldı. Ol mahalde bu ebyât söylendi:

Ey gelüp az ğünde çok devlet bulan
 Pir ocađından yiyüp nân u nemek
 Pirine, ocağına, huddâmına
 Münkir olmayup begim hürmet gerek
 Hoş dimiş pendinde, Şeyh Rûşenî
 Uyuz olur inine üren köpek

Bu hal üzre bir zaman mürur eyledi. Bin otuz Rebû'l-evvelinin evvel ğünü, sipâh ve yeniçeri divanda cem olup didiler ki: "Bundan evvel Sultan Osman'ı Yedikulle'ye komakdan murad habs idi, katl eylemek murad olunsa, habse konmadın katl olurdu, şimdi vilayetlerimizde urimez olduk, siz padişahınızı katl eyledünüz deyu bize tan ve teşni' ideyorlar, elbette katle kim sebep oldı padişahımızdan sual iderüz," deyu rikâb-ı hümâyûna ref'u rik'a eylediklerinde, cevap buyruldu ki: "Hak Taâlâ Hazretinin nâm-ı pâkî hakkıçün katle rıza virmedim, bâis-i katl olan her kim ise hakkından gelünsün," deyu ferman-ı pâdişâhî sadır oldukda, çünki evvel kemend atan cebecibaşı idi, götürürp divanda boynun urdılar. Ve dahî Kilindir Uğrısı nâm şakî ki merhûmun hayaların sıkılmış idi, Davud Paşa tevâbî'ndan idi, anı dahî bulup katl eylediler. Ol mahalde Davud Paşa firar eyledi, birkaç ğünden sonra gendü ağavâtından biri maşatlık için gelüp kande idüğin haber verdi,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/7 Summer 2013

Bostancıbaşı varup bir köyde samanlık içinde, (8a) bulup tutup getürdi, kapucılar odasında habs olunup ertesi divan-ı hümayûnda boyni urulmak ferman olundi, ol gice hatuni, Sultan Hazretleri ki Padişah ile li-ümmin karındaşı idi, halâsı için Padişah'tan temenna eyledikde sözi geçmedi, padişah tarafından mâyûs oldukda buni makul gördiler ki bezl-i mâl idüp yeniçeri ocağını düşüneler, eyle olsa Eski Odalarda, kırk üçüncü ağa bölüğünde Bokci Murad ve Çukurci Koroğlu ve Aşci Hasan ve Kayıkcı Mustafa ve Çalık Mehmed ve Altuncioğlu Musli, bunlara benzer yüz miktar yeniçeri ve sipâhidin Cerrahzade Mehmed Çelebi ve Feridun Efendi, bunlara benzer Davud Paşa tevabı'ndan nice âdemler tedârük olunup, ol gice cellâda ziyade filori virilüp, sanatında bir miktar tevakkuf eyle deyu ısmarladılar .Tamam bu tedârük görölüp yarındâsıgün divan-ı hümayûnda ol denlü âdem cem oldı ki yevmi haşirden nişan idi, ol gice zikrolunan cumhûrun nakd-i ihsan almışları divan halkının önlerinde durup, aya rüzgâr ne yüzden hareket ider derken, Davud Paşa'yı kapucılar odasından çıkarup çeşme önüne meydan-ı siyasete çöktirdiler, cellâd dahi ileru gelup, evvela başından hezâr nâz u istiğnâ ile dülbendin çıkarup, kah kolların sıgayup, kah kılıcın çıkarup omuzunda peştemâline silup oyalandı, bu mahalde Sadrazam Gürci Mehmed Paşa, Muhzır Ağayı gönderup, tiz emr-i pâdişâhî yerine gelsün, boyni urulsun, didikde, Muhzır Ağa geldi, cellâdı bulamadi, geldikde kande idün dedikde ol bir kılıcı getürmege gittim idi didi, tiz imdi maslahat gör, didi. Cellâd emir padişahın deyup, kılıcını üryan idup Davud Paşa'nın başı üzerinde tur itdürüp indirmek sadedinde iken ma'hûd olan ihsan-dîdeler, sakın urma deyu çağırup, bâki cumhûr elbette ur deyu çağırup kul ortasında münâzeâ-i kesîre olıcak, ihsan-dîdeler bu ğavğa ortasında Davud Paşa'yı meydan-ı siyasetten kapdılar taşrada bir çavuşun atın bulup bindürüp, tevâbiât yanınca Ortacamia' götürdiler, ve Sarayına âdem gönderup müjdegâne idüp başına dülbend ve libas-ı cedit istediler, ve tevâbiât gendüleri mabeyninde sadrazamlık virüp minberin ikinci payesinde orurdılar, ol dahî kimine şurbacılık ve kimine sancak virüp Bokci Murad'a muhdırlık ve sâyire dahi manâsıb taksimine başladı. Bu yana bölük ağaları tarafından bir çavuş gönderilüp, paşayı kande iletdiler, var haber getür deyu çavuş dahî sual iderek Ortacamia' girdikde, paşanın nâ-mübarek başında mücevveze yok idi, miskin çavuşun başından mücevvezesin alup paşanın kelle-i bi-devletine giydirdiler, bir zemandan sonra mükellef esbab yetiştirdiler. Bu tarafdın (8b) meydan-ı siyasetten başının kapılduğın Padişah hazretleri işidüb ğadaba geldi, heman hatt-ı şerif gönderdi ki yeniçeri ağası bi'l-küllüyye ocak halkı ile varup Davud Paşa'yı Ortacami'den kaldırub Yedikulle'ye ilete. Ber mücib-i emr-i âli ocak halkı kalkup Ortacami'den Davud Paşa'yı arabaya bindürüb Yedikulle'de habs eylediler. Hikmet-i Bâri Sultan Osman'ı ileten arabacı imiş, Rebû'l-evvel in ikinci gicesi kapucılar kethüdası olan Rahîkî Damadı Ahmed Ağa varup Sultan Osman boğulduğı odada boğdiler, meyyitin arabaya koyup sarayına götürüp techîz ve tekfîn idüp Ali Paşa-yı Atik haremindedn eylediler. Bunun üzerine iki ay mürur eyledi sadrazamlıktan ma'zûl Mere Hüseyin Paşa mühri almak arzusuyla sipâh tayfasını koluna alup hafıyyeten birkaç kîse flori gönderüp ve ocak ağalarından Ondört Bölükde, Tophanelü Ahmed Çelebi'nin evine her gice odabaşılıarı çağırup her odaya yirmi beşer bin akçe ve odabaşılıarın her birine beşer bin akçe ve zorbabaşılıara ikişer yüz flori ve bazına dahî ziyade ve ocak ağalarından bazına flori ve dört kişiye beşer bin altun ve iki büyük ağaya âdî dinilmez onar bin altun tevzi' olunup, hemen her gün divanda şurba yimeyüp, nedir aslı denüldükde, Gürcü Mehmed Paşa'yı istemezüz, dinildi, nola olsun Padişah cevap verdikde, imdi biz Mere'yi isteriz heman şimdi Divana gelmek gerek gelmeyince olmaz elbette gelür dediler ve Gürcü Mehmed Paşa'dan mühri alup Kapucılar Kethüdası Hüseyin Paşa'ya iletip Divana getürdi. Ba'dehû yeniçeri şurba yediler. Gürci Mehmed Paşa sedirden kalkup abdesthaneye girup oturup ba'dehû atı dahî yetişmeden bir çavuşun atına binip gitti. Rüzgâr sefîzekâr aya dahî ne zuhur etdürür deyu erbâb-ı basîret dîde-i ibret ile nâzır ve nekrân iken bir gün ulema-yı kibâr ittifak ile Sultan Mehmed Camii içinde cem' olup ve meşâyihî götürüb Sultan Mustafa için: "Aklında hiffet vardır, imameti cayiz değildir, tasarrufa kudreti yoktur, saltanattan hal' olunsun ve sadrazamı dahi istemezüz, tahfif-i ulema itmiştir, defâtle küfrüne fetva vardır ve gün yoktur ki Sultan Mustafa'nın validesine haber gönderup kul tayfası oğlunu istemez tedârük gör deyu kîse kîse flori

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

çıkardup kula virüp ve kendü sarf idüp hazînei harap eyledi ve beytü'l-mâl tamam oldu." deyub, Müfti Yahya Efendiye ve Kadıaskerlere âdem gönderup davet eyleyup getürdiler, mezkur cevapları anlara söyledikde: "Gerçekdir mesele bunun üzerinedir ammâ iki dava bir uğurdan görülmez evvel varalum, (9a) Padişahdan Sadrazamın azlin isteyelüm ba'dehû bâki ahval görüle." Bu bahane ile cem'ıyyetden çıkup her biri bağçelerine gitti. Cami içinde cumhûr ulema bekliyerek, Müfti Efendi Sadrazamın azli haberin getüre, Bu cânibden cümle vüzera ve bölük ağaları Ağakapusına cem' olup, ocak ağalarından birkaç ağa ve spâhilerden dahî cumhûr ulemanın cem'ıyyetine varup, keennehû cem'ıyyeti tağdın diyelim sandılar, üzerlerine ğulüb idüp "Cümleniz kafirsüz Mere'ye muavenet itdigünüz için, biz divana gideriz," deyu ulemaya tâbi sipâh ve yeniçeri dahi var idi, Aşık Paşa türbesinden sancak getürüb Sultan Mehmed haremine diküb Bıçakcıoğlu bile idi, gah Ağakapusında olanlar gelüb Sultan Mehmed haremde olan cem'ıyyetin üzerine gelmek isterler ve gah Ağakapusında olanlara varmak olmaz emmâ biz divana gideriz deyu ulemanın ekseri gitmek isterler, bu mahalde âdem gönderüp, Müfti ve Kadıaskerleri ve Sivasî Efendiyi, Ağakapusına davet eyleyüp getürdiler, Padişah tarafından bir hatt-ı hümâyûn dahi geldi ki elbette varup Sultan Mehmed haremde olan cem'ıyyeti dağıdasuz deyu, Şeyhülislam bir dahî âdem gönderilsün didi, makul gördükleri üzre Şerif Efendi Nakîbü'l-Eşraf ve meşâyıhdan Sivasî Efendi'yi gönderdiler. Cevap virdiler ki: "Sadrazamı isterüz vücûh-i kesire ile katli helaldir," didiler. Gelüb bu cevabi getürdiler, tekrar Bostancıbaşı ile bir hatt-ı hümâyûn dahi geldi ki, işte bostancılar dahi varsun bu saatte bi'l-küllıyye cem'ıyyetlerin dağıdasuz deyu, ikindü ezanı idi nemazı Kapuda kıldılar Sadrazam ve cümle vüzera ve Şeyhülislam ve Kadıaskerler ve Yeniçeriağası ve bölük ağaları ve cümle yeniçeri ve sipâh bi'l-küllıyye cumhûru dağıtmak için kalkup tamam Şehzâde Cami'min haremine vardukda Şeyhülislam, rica eyledi ki, bir dahî âdem gönderesüz ola ki tağıla deyu makul gördiler ağavâttan âdem gönderdiler asla müfid olmadı, nola gelsünler davamız şer'iledir didiler, varanlar bu cevabı getürdiler, bunlar dahi artık veballeri boynuna gidelim dirler iken, bizzat Kapuağası ile bir hatt-ı hümâyûn dahî geldi ki ta'cîl ile gidesüz ve ahz olunanlara asla emân virmeyüp, katlidesüz, dahî turmağa mecal olmadı. Meğer İstanbul Ağası Mimar-zâde Mehmed Ağaya sipâriş olunmuşdı ki binden ziyade acemi oğlanları ve erâzil ve mâriyul bunların ardınca zikrolunan kibar ile yeniçeri ve sipâh yürüyüb güya kala fethine giderler gibi gitdiler heman bu tarafda cem'ıyyete haber geldi ki, ne turursuz gelenler şer'ile gelmezler âlât-ı harb ile gelürler didiler, âkil olanlar heman âbdest alır bahanesiyle gitdi ve haremde olan sipâh ve yeniçeriden bulunanlar birbirinden mukaddemce firar itdiler, Gülbank-ı (9b) salât-ı mağribî oldukda Allahu ekber, mukaddem acemi oğlanları ile erâzil ve mâriyul yetişüp cami' içinde olan efendilerin taşra huddâmı elinde olan atlarının rahtları ve yapukları yağma olub ve buldukların ğâret edüb, ba'dehû cami'-i şerifin içine girüp içerüde ve taşra buldukları âdemi esbabları için katl idüp hatta akşam nemazına ikamet iderken Eğribozlu Ben-zâde nâm bir müderris minber yanında katl olundi. Sâdâttan idi. Velhasıl ol mahalde üç nefer sâdâttan, dokuz nefer talebeden ki müderris ve kadı gibi, ve âdî dinilmez kibar-ı ulemeden birinin oğlu bu cümle ile ondokuz nefer kimesne katl olundi, ğârât ve haşarâtı koyalım çünkü cem'ıyyet dağıldı temcid vaktinde asesbaşıyi gönderdiler, meydanda bulunan maktulleri cami' haremde bir battal kuyı var idi, ağzından kapağını kaldırıp ondokuz bî-günah mazlûmun meyyitini anda bıraktılar, yani bu keşte olanlar kimlerdür bellü olmasın deyu na-bedîd ettiler. Ol mahalde birisi şu müseddesi dimişdi:

Şübhemiz var şol gürûhun dinine imanına
Kim gire nâ-hak yire erbâb-ı ilmin kanına
Kadıaskerle Müftinin düşer mi şânına
Bir Yezidin râm olup dünya için fermânına
Girdiler çok âlim-ü Âl-i Resülün kanına
Döndi sahn-ı Hân Mehemed Kerbelâ meydanına
Cem olup Sultan Mehemed Cami'ine müslümîn
Didiler şer'ile ey Paşa-yı bed ayin-i din

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Kadıaskerle Müfti eyleyüp anda yemin
 Azle gittiler anı emmâki döndüler o hîn
 Girdiler çok âlim-ü Âl-i Resülün kanına
 Döndi sahn-ı Hân Mehemmed Kerbelâ meydanına
 Kadıaskerle şol müfti-i din ğeyretsize
 Ümmetimidir diye mi yarınki gün Hazret size
 Râm olub dünya için bir dini yok şefkatsize
 Kırdurup ehli nemazı bir bölük sünnetsize
 Girdiler çok âlim-ü Âl-i Resülün kanına
 Döndi sahn-ı Hân Mehemmed Kerbela meydanına
 Kadıaskerle söz bir eyleyüp ol bed gümân
 Geldi Ağakapusına Müfti-i ahir zaman
 Anı görünce olub seylü bela gibi revân
 Bir bölük bî-din ü bed ayin ü kavmi bî-emân
 Girdiler çok âlim-ü Âl-i Resülün kanına
 Döndi sahn-ı Hân Mehemmed Kerbela meydanına
 Vakt-i mağribde nemaza varamaz oldi müminan
 Bime can ile aduvvi dinden her Müslüman
 Şimdi daru'l-harbe döndi belde-i Daru'l-emân
 Nice sabretsun buna imanı olan Müslüman
 Girdiler çok âlim-ü Âl-i Resülün kanına
 Döndi sahn-ı Hân Mehemmed Kerbela meydanına

(10a) bu hal üzere birkaç gün mürûr oldi ba'dehû sipâh ve yeniçeri ğulûv edüp velinimetleri olan Mere Hüseyin Paşayı istemezüz deyu azlettirdiler. Bu mahalde Kemenkeş Ali Paşa sadrazam oldi. Mere Hüseyin Paşa sipâhiye cümle manâsıbı âliyeği tevzi edüb bu kadar kere yüz bin flori dağıtdi, ancak dört ay ve yedi gün için imiş. Velhasıl Sultan Osman vak'asından sonra her gün bir hadise zuhur iderdî, tafsîl olunsa itnâb-pezîr olduğundan mâ'adâ mûris-i ğam olur, mesela bir ademin üçyüz yıl ömrü olsa ona deselerki sen bu denlü ömr-i tavîl içinde rüzgârda ne gördün, bu yakınlarda görüp bu risalede yazduğumuz vak'anın birini gördüm dise mahalli taaccup gelüp bu dahi olur mi demek gelür. Bu az günün içinde Hakkın nice kuvvet ve kudreti müşahede olummışdur, -celle şânuhû ve azze sübhânuhû, tuizzu men teşâu' ve tüzillu men teşâu'-.Biz sözüümüze gelelim; elhak Sultan Mustafa'da akıl ile alaka ohnadüğünü âlem bilirdi, bir gün sipâh ve yeniçeri ve ulema efendilerin kibari, sultan Mustafa hakkında imameti cayiz değildir didiler idi, ol zamanda Mere Hüseyin Paşa bir hal ile abes işler idüp, kul tayfası ile ulema ortasına ihtilal vermiş idi, bize lazımdır ki bu hususi takayyud idelim deyu ulema ile müşavere olunup: Padişahımızın tasarrufi yoktur, aklında hiffet vardır hal ve akd ile alakası yokdur, hatt-ı hümayun dedikleri Reis Hamza Efendinin padişaha verdüğü Sanavber nâm cariyenin yazusudur, Ulema bi-isrihim Padişahın validesine haber gönderdiler ki yarınki gün oğlun padişahımız Sultan Mustafa Hân hazretleri taht-ı âlîsinde otururken şer'an suallerimiz vardır, evvela adın nedir ve kimin oğlisin, ve bu gün ne gündür, soralım, eger bunlara cevab virirse emirilmüminin padişahımızdır, ona yavuz nazarla bakan kör olsun, ve illa değil ise imameti şer'an cayiz değildir, sabînin imameti cayiz mecnûnun değildir, Bu haber valideye vardıkda ahval bellü, kâdir olmadığı muayyen yarındâsi sığar ve kibar divan-ı hümayûna varılıb, tekrar içeri haber gönderildi gelür gider yok, ba'dehû Sadrazam ile Şeyhülislam içeri girüp Sultan Mustafa'nın validesine buluşub, şer'ı budur oğlun hakkında, didiklerinde: "Emir şer'ı şerifindir. Ben dahi şer'a mutiyem, nihayet oğlumi katl eylemen Sultan Osman gibi olmasın," didi. Bunlar itdirdi. "Haşa ki anâ bir zarar irişe anın nâzırı Allah'dır, onu öldürmek isteyen Sultan Ahmed idi ve Sultan Osman idi, her biri katline kâd eyledikçe başlarına bir hal geldi, yine kendü yanınızda dursun," deyu ahd eylediler. Bu söz üzere cülus mukarrer olup ba'dehû müşavereye oturub cülus mukarrer ammâ atıyye, (10b) ahvâli nice

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/7 Summer 2013

olur. Hazîne yok eger ölageldüğü üzere atıyye verilmez ise etrâf ve eknâfda din ve devlet hayinleri olan kefereler, Âl-i Osman'ın şimdi nekîr ve zevâl ve nîkbetleridir, cülus eylediler hazîneleri yok atıyye virmediler, dirler, eger bu sözden kaçub atıyye vermek olursa hazîne yok, buna cevap nedir meger kul tayfası bize atıyye lazım değildir, iki yıl içre üç atıyye mi olur diyeler, âkıbet buni makul gördiler ki, kul tayfası sipâh ve yeniçeri müşavere ideler, pes bu mahalde yeniçeri kethudasi Bayram Ağa ve bölük kethudaları ve altı bölük ağaları ve kul tayfası bir yere gelüb, bu zikrolunan zabıtlar didiler ki: "Yoldaşlar ve ağalar şer'an Sultan Mustafa'nın imametini cayız olmaduğu için yerine bir padişah cülus etdürmek isterüz, ulema efendiler şer'ı şerif üzere bu hususda fetva virdiler, lakin atıyye ve terakki yok, terakki verilse olur ammâ atıyye mümkün değil ne dersiz?" didiler. Cümle sipâh ve yeniçeri halkı didiler ki: "Ulema kande ise biz dahi andayuz, çünkü padişahımızın tasarrufi olmaduğundan hal ve akd cayız değil imiş, bize in'âm lazım değil yemin idelim ki in'âm namini yadetmeyelim," didiler. Andan bölük ağaları ve kethudaları bu tafsil üzere ahvâli söyledikde cümle yeniçeri ve sipâh tayfası umum üzere: "Bize atıyye lazım değil çünkü ulema efendilerimiz şer'ile lazım olanı icra iderler hizmeti ıllıyyelerindeyüz," didiler. Ba'dehû Sadrazam Kemenkeş Ali Paşa ve Şeyhülislam hazretleri içeni girüb, Sultan Murad hazretlerine buluşub, validesin Eski Saraydan getirdiler, divan-i hümâyûnda taht-ı âli kurulub, devlet ve ikbal ve saadet ve iclal ile Mâh-i Zilkadenin yirmi ikinci günü Yekşembe gün tarihi hicretin bin otuz ikinci yılında Sultan Marad Han-i Râbi hazretleri taht-ı âli baht üzere cülus eyledi, çünkü saâdetlü padişah âlicah devlet ve izzet ile iclas eylediler adl üzere revişler merdâne cenbeşler gösterdiler. Bu maslahattan sonra bir ay kadar ancak mürûr eyledi, evvela sipâhinin kibarından ve yeniçeri *ocağının* nefer sahibi ağavâtından bazıları kul tayfasına iğva virüp: "Hiç atıyyesiz padişah olur mi, niçin bahşış istemezsiniz!" didiler. Kul tayfası dahi: "Evvvel ahdeyledik şimdi anınçün istemezüz," didiler. Giderek istemezüz diyenlerden isterüz diyenler çok oldu, Padişah âlempenah tarafına arz olundi nola verülsün buyurdiler, emma vüzerâ ve vükelâ bir yere gelüb, nola verilmek makuldür, amma florinin hali bellü Mere Hüseyin Paşa hazînei tamam eylemiş, flori yerine hurda akçe alsunlar didiklerinde kul yine rıza göstermiş iken ol zikretdüğümüz ağavât yok elbette flori gerektir, deyu bin türlü belay-ı azîm ile in'âm florilerin ne yüzden tedârük eyledikleri tafsil olursa (11a) müris-i gam olur, ve ol in'âmi hazzı nefsi için alanlara ve in'âm isteyesiz deyu iğvâ idenlere belki lanet iderdiniz. Bu mahal bunda itmâm buldı.

Sonuç

XVII. yüzyıl başı itibariyle Osmanlı imparatorluğunda yaşanan büyük Yeniçeri ihtilali İmparatorluk tarihinde bir ilki temsil etmektedir. Genç Osman dönemi Osmanlı'nın duraklama sancılarının yaşandığı döneme rastlamıştır. Bir bakıma ihtilal da bu sancılarını dışavurumu şeklinde kendini göstermiştir. Bu sancıların yanında ihtilalin sebebi olarak bizzat dönemin padişahı Genç Osman olarak gösterilmektedir. Bir padişah olarak Genç Osman'ın diğer padişahlardan farklı olduğu aşıkardır. Teamüllere riayet etmemektedir. Genç padişah tavır ve hareketleri ile başta asker olmak üzere devlet erkanını, ulemayı rencide etmiş ve cezalandırmalarında aşırıya kaçmıştır.

Genç padişah, devlet erkanı, ulema ve askeri rencide etmesinin yanında, hiç gereği yok iken acı bir olaya da imza atmıştır. Bir şekilde sona erdirilmiş olan kardeş katli meselesini yeniden canlandırmıştır. Halbuki Sultan Birinci Ahmet kardeş katline son vererek ekberiyet/erdeşiyet usulünü getirmek suretiyle kardeş katli facialarının önüne geçmişti. Gerçi bu da tam bir çözüm olmamış, katliamdan kurtulan şehzadeler kafese kapatılmışlardı. Her ne olursa olsun halk bu acı olayların son bulması dolayısı ile büyük memnurluk duymuştu. Genç Osman'ın bu acımasız töreyi yeniden uygulamaya koyması halkın sevincini kursağında bırakmış, Genç Osman'a karşı duyulan soğukluk giderek artmıştır.

Bütün bunlara bir de Genç Osman'ın padişah olduğu yıllarda (1618-1622) sel baskını, yangın ve deprem gibi beklenmedik doğal felaketlerin eklenmesi halk nezdinde padişahın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

uğursuzluğuna hamledilmiştir. Doğal afetler neticesinde meydana gelen ağır kış şartları insanları ekonomik olarak zora sokmuştur.

Ekonomik açıdan çekilen sıkıntılar yanında memleket sathında görülen iç huzursuzluk, asayişteki aksamalar ve İran yönünden Anadolu içlerine doğru yapılan saldırılar ve Batı yönünde girilen fetihlerdeki başarısızlıklar, üç kıtaya hükmeden Osmanlı imparatorluğunu ihtilal açmazı ile karşı karşıya getirmiştir. Neticede dönemin padişahı tahtından indirilmiş, yerine ise yıllardan beri kafeste mahpus hayatı yaşamakta olan amcası III. Mustafa çıkartılmıştır. Uzun yıllar kafeste kalan, akli melekelerini ve de vücut direncini kaybetmiş bir kimsenin dünyanın dörtte birine hükmeden bir imparatorluğu idare etmesi mümkün değildir. Velhasıl Sultan Osman vakasından sonra imparatorlukta tam bir kaos ortamına girilmiştir. Kısa zaman sonra yeni bir saltanat değişikliği gerçekleştirilmiş, III. Mustafa'nın yerine IV. Murat tahta çıkartılmıştır. Osmanlı'nın durumu dönem itibariyle acıklı bir manzara arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.
- BOSTAN-ZADE, Yahya Efendi, **Vaka-i Sultan Osman Han**, Süleymaniye Halet Efendi Ktb., nr. 611.
- ÇELEBİ, Katip, **Fezleke**, Süleymaniye Atıf Efendi ktb., nr. 1914, İstanbul 1286.
- İZ, Fahir, "XVII. Yüzyılda Halk Dili İle Yazılmış Bir Tarih Kitabı Hüseyin Tûğî, Vakaa-i Sultan Osman Han", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** 1967, Ankara 1968.
- KOÇU, Reşad Ekrem, **Osmanlı Padişahları**, Doğan Kitap, İstanbul 2004.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed Dede, **Sahaifü'l-Ahbar**, İstanbul, 1285.
- NAİMA, **Tarih**, İstanbul 1281.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, Ötüken Yayınevi 1977.
- SERTOĞLU, Mithat, **Tûğî Tarihi**, Belleten, Ankara 1947.
- TUĞİ, Hüseyin Çelebi, **Musîbetnâme** (Tahlil-Metin ve İndeks), haz: Şevki Nezih Aykut, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara 2010.
- YÜCEL, Yaşar, **Zafername**, Belleten, 170, Ankara 1979.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

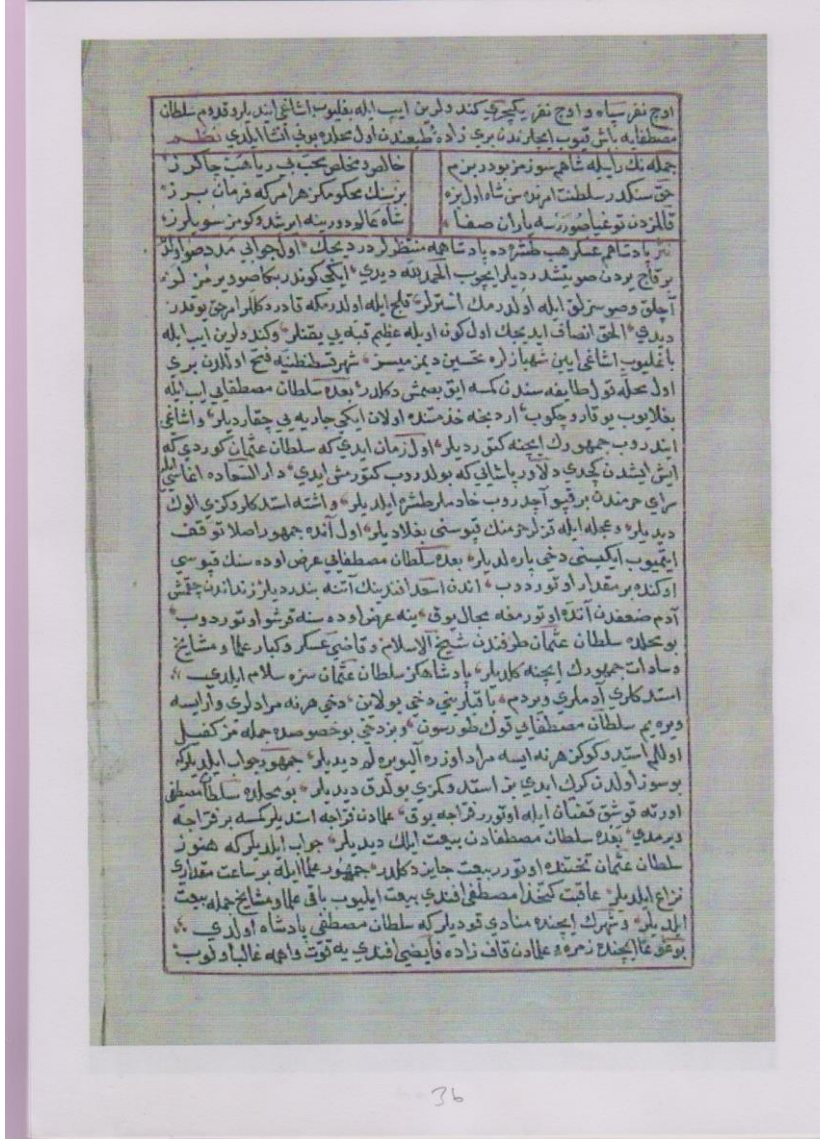
Ek: Orijinal Osmanlıca Metin Örnekleri

Yazma Nüshadan Bir Varak Örneği

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

(3b) nolu varak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

(6a) nolu varak

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

